

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 75. szám

2007. ŐSZ

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos: Az örök élet forrása (Jn 17,3)	1
Zsigmondy Árpád: Kié a hatalom? (Mt 28, 18b)	2

TANULMÁNY

Zászkaliczky Márton: „Istennek kell inkább engedni...” - A világi hatalom az egervölgyi-egri hitvallás politikai teológiájában	3
Rainer Stahl: A titkosszolgálatokkal való kapcsolattartás teológiai kihívásai	11
Isó Dorottya: Egy hittankönyv sorsa (A Keresztfa titka tündököl c. bibliai olvasókönyvről)	20

KÖRKÉP

Ordass Lajos: Testvérek között, IV. (Skandinávia)	26
---	----

DOKUMENTUMOK

Boleratzky Lóránd: Egyházközségi felügyelői beköszöntő (Zalaegerszeg, 1957. október 5.)	34
--	----

SZEMLE

Zsigmondy Árpád: „Podibá” - (Keveházi László Podmaniczky-kötetéről)	37
Isó Zoltán: Krisztus népe Isten nagy csodája - Olvasókönyv az egyházzól	41

VERSEK

Kertész Eszter versei

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ	43
--------------------------	----

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 75. szám – 2007. ŐSZ

Felelős szerkesztő: Iltzész Gábor (tel.: 96-336-693)
Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 27-359-291)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Isó Dorottya, Iltzész János, Jankovits Béla

Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

E-mail: olbkkerig@mail.datanet.hu

Folyóiratunk honlapja: <http://olbkkerig.atw.hu>

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

Az örök élet forrása

*„Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged,
az egyedül igaz Istent és akit elküldtél: A Jézus Krisztust.”
(János 17,3)*

Uram!

Az örök életéről tisztázatlan elképzelések élnek bennem. Sok-sok emberrel együtt legtöbbször úgy gondolok reá, mint amely élet majd akkor kezdődik, amikor a földi élet és ez a múlandó világ majd véget ér. Ha leválnak rólam a földi bajok, a gondok, és a halálon is átmentem már. Ott lesz majd az örök élet, ahol az üdvözülteket magad köré egybegyűjtöd és megláttatod velük a menny zavartalan fényes ragyogását, az örök dicsőséget. Ahol már el is feledtem mindazt, ami itt a földön nyugtalanított.

Ma azonban így tanítasz: az örök életet Isten és a magad ismeretével együtt adod meg a tieidnek, már itt a földön, már most.

Uram!

Csak ne hagyj tévedésbe esnem. Az örök élet ízét nem érezhetem meg, ha Istentől csak hallomásból tudok, ha evangéliumi tanításodat csak értelmem fogja föl, vagy ha hébe-korban udvariasan megfordulok a templomban.

Amint az embert is csak akkor ismerem meg igazán, ha együtt élek vele, úgy engedd veled való szoros életközösségben töltenem földi időmet és eggyé lennem mennyei Atyámmal - az örök élet örök forrásával.

Úzz el minden félelmet
Lelked vígaszával!
Élessz nagy reménységet
Szemben a halállal:
Utunk ha végére jár,
Nálad örök élet vár,
S nem lesz soha vége,
Nem lesz soha vége. (ÉK 464,4)

Megszomorodott szívvel gondolunk Ittész Gábor lelkészre,
az Ordass Lajos Baráti Kör alapító tagjára, lapunk főszerkesztőjére,
aki életének 76. évében 2007. szeptember 11-én váratlanul elhunyt.

Gyászunkban Jézus vígasztaló szavába kapaszkodunk:
„Én azért jöttem, hogy életük legyen és bővítködjének.” (Jn 10,10b)

Jelen számunkat még ő szerkesztette.

Következő számunkban emlékezünk meg róla.

Kié a hatalom?*

*Jézus mondotta:
„Nékem adatott minden hatalom mennyben és a földön.”
(Mt 28, 18b)*

Áldozócsütörtök és pünkösd között vagyunk, és előadónk tárgya a világi hatalom a magyar reformátorok teológiai gondolkodásában.

Nagyanyám tanított arra, hogy áldozócsütörtök németül Christi Himmelfahrt, Krisztus mennybemenetele, és hogy akkor szoktuk tartani a konfirmációt. A középkorban az évenként egyszer kötelező szentáldozás utolsó határideje volt Urunk fölmenetelének (ascensio Domini) a napja. Az újkorban nálunk pedig a konfirmáció nyomta el az esemény üdv- és kinyilatkoztatás-történeti jelentőségét.

Pünkösd (héberül söbúóth) = ötvened nap a Szentléleknek, az Atya és a Fiú Lelkének kitöltése — és az egyház születésnapja. Krisztusnak, a Messiás Jézusnak a gyülekezete kezdettől izgalmas helyzetben él az Istenre vagy istenekre hivatkozó, ill. magát istennek tartó földi hatalommal szemben. Döntő kérdés: Úr egyedül csak a kimondhatatlan nevű, vagy neve megilleti azt, aki magát az ő egyszülöttének és páratlan szolgájának vallja. Úr a császár, vagy Úr a Krisztus?

Nincsen hatalmasság, csak Istentől. Feladata a jó oltalma és a gonosz megfékezése. Azért kell érte imádkozni, hogy csendes és békés életet élhessünk teljes istenfélelemmel és tisztességgel. De már az Ószövetségben azt mondja a próféta szájával a Seregek URa, a Pantokrátor: „Jaj Asszíriának, haragom botjának... A bot forgatja-e a kezét?” (Ézs 10,5) Viszont Círus-Kóres az ÚR fölkentje! (Ézs 45,1) Róm 13-nak nemcsak Jel 13 a párja, hanem Jézus szava Heródesről és Pilátushoz is, illetve Mt 20,25-26 és párhuzamosai: ne így legyen nálatok!

A hit kérdése: az egyháznak, benne egyeseknek dolga-e akár erőszakkal is érvényt szerezni Isten rendjének, a törvénynek. Amire nem kapott erőt Isten népe, azt az Ószövetségben sem tehette, de amikor a Seregek URa jónak látta, támasztott fegyverforgató vezéreket (Dán 11,32), máskor pedig a vértanúk vére lett az Isten népének magvetése.

Pál athéni beszéde szerint Isten nemcsak a népek térbeli határát szabta meg 5Móz 22,8 szerint, hanem idejüket is (vö. Dán 2. és 7. meg 8. fejezet).

Az biztos, hogy Urunk az ő ígérete szerint velünk van minden napon a világ/ korszak/ végezetéig, Lelkével, igéiben, keresztvízben, kenyértörésben és a hála kelyhében és rejtve a segítségre szorulóknak. És bár Isten a hit érthetetlen bizalmát várja, el-elrejtőzött jósága nem-értékkereső szeretetet (agapét) vár, mert ő el-elrejtőző isten. Mégis az ösellenség is Isten ördöge (Gottes Teufel, mondta Luther), a láncos kutya nem tépheti le magát. Az Antikrisztus uralmát a Mindenható három és fél idő után (ami a teljes 7-nek a fele!) derékba töri Dániel és Jel 11,2-3. 12,5 szerint. Ahogy az ének mondja:

*„Kísértés, támadás, vihar szelével
Pokol hatalma is Feléd segít.” (ÉK 356,2)*

(Elhangzott az Ordass Lajos Baráti Kör 2007. május 24-én tartott összejövetelén.)

Zászkaliczky Márton

„Istennek kell inkább engedni...”

A világi hatalom az egervölgyi-egri hitvallás politikai teológiájában

*Patria nostra vs. Pater noster*¹

Voltak korok, amikor a politikáról, a társadalomról, az egyházzal és a benne élő emberről elsősorban, bár nem kizárólag, a teológia nyelvén beszéltek az emberek. Létezett természetesen jogi és tisztán politikai beszédmód is, de a szélesebb társadalmi rétegek számára egy teológiai nyelvezet vagy annak leegyszerűsített változata volt csupán elérhető, és a jogi-politikai diskurzusok mögött is teológiai-filozófiai premisszák álltak.² Ez különösen igaz volt azon közösségek esetén, amelyek társadalmi és történelmi okok miatt megkésve és részlegesen vettek részt a Nyugat-Európára jellemző kulturális folyamatokban. A kora újkori Magyarország ezek közé a politikai közösségek közé sorolható, amit a politikai szétagoltság, a középkori államiság szétesése és a folytonos háborús állapotok csak súlyosbítottak, illetve az európai társadalmakra jellemző szituációk és kérdések mindig határhelyzetekre jellemző, néha extrémnek tűnő változatait produkálták. A 16. századi Magyarország és a protestáns egyházak nem csupán a politikai teológia általános, néha túlzottan elméletinek tűnő kérdéseivel találták magukat szembe, hogy mi a politikai hatalom és mi a természete, annak feladatai és korlátai, hanem folytonosan rákényszerültek a legalapvetőbb kérdések újbóli felvetésére és megválaszolására. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a 16. század közepén a magyar reformáció, a régió és az európai reformáció átlagához képest tekintélyes számú és meglehetősen nagy terjedelmű hitvallásokat hozott létre, amelyekben a politikára vonatkozó tanítások is feltűnően hosszúak és részletesek, és azokat sokszor jelentős mértékben újrafogalmazták.³ Ezt magyarázandó el lehet képzelni, hogy a tizenhatodik századi Debrecenben néha már az is fejlődést okozhatott, hogy ki is egyáltalán a politikai

¹ „Istennek kell inkább engedni... A világi hatalom a magyar reformátorok teológiájában és igehirdetésében” címmel 2007. május 24-én az Ordass Lajos Baráti Kör ülésén elhangzott előadás rövidített és szerkesztett változata.

² Ez a szekularizációt megelőző korokban nem véletlen, bár talán nem is magától értetődő, hiszen sokak szerint még a modern politika is eredendően teológiai vagy teológiai struktúrájú és funkciójú fogalmakkal operál, de már (felekezeti és vallási) semleges vagy független tartalommal. Ld. Geréby György, 'Carl Schmitt and Erik Peterson on the Problem of Political Theology. A footnote to Kantorowicz', In János M. Bak, Aziz al-Azmeh, eds., *Monotheistic Kingship. The Medieval Variants*. (Budapest: CEU Press, 2005), 31-61.

³ Összehasonlításként ld. *Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche*, ed. K. F. E. Müller, 1903., *Ostmitteleuropas Bekenntnisschriften der evangelischen Kirchen A. und H.B. des Reformationszeitalters* : III/1. 1564-1576, ed. Peter F. Barton és László Makkai, Budapest, 1987. *Reformed Confessions of the 16th Century*, ed. Arthur C. Cochrane, Westminster John Knox Press, Louisville-London, 2003., Kiss, Áron, ed., *A 16. században tartott magyar református zsinatok végzései*, Budapest, 1882. A magyar helvét teológia politikai nézeteiről jó tartalmi összefoglalást ad Németh Balázs, „...Isten nem aloszik, rejánk pislong...”: református életforma kialakítása a folyamatosság és a változások közepette - a 16. századi Magyarország mint példa, Budapest: Kálvin, 2005.

felsőbbség, a Habsburg magyar uralkodó, az erdélyi fejedelem vagy a török vagy esetleg mindhárom vagy talán a helyi nemesi patrónus vagy a városi magisztrátus. Kérdés volt továbbá, hogy hogyan lehet fenntartani egy folytonosan pengeélen tancoló helyzetben a közösség működőképeségét és biztosítani a közbékét, amely az egyház működésének, ha nem is elengedhetetlen, de fontos feltétele.

Az alábbiakban a teljesség, sőt minden lényeges kérdés érintésének igénye nélkül, egy konkrét történeti esemény illusztrálásával szeretném szemléltetni, hogyan beszéltek és milyen nézeteket vallottak a magyar reformáció egyes képviselői a politikáról és a társadalomról. Előtte azonban nem árt tisztázni néhány elméleti kérdést, hiszen nélkülük nem lenne érthető sem az a fogalmi keret, amelyen belül a forrásaimat értelmezem, sem azok történeti interpretációja.

Politikai teológia alatt a keresztény teológia azon részét értem, amelyik leírja, hogy mi a politikai hatalom, mi annak szerepe egy meghatározott módon értelmezett társadalomban. Teológia lévén, kiindulópontja azonban mégsem maga a politika, hanem sokkal inkább az egyház és annak viszonya a „nem-egyház”-zal, az egyházat *körülvevő* társadalmi-politikai közeggel. Hogy a keresztény teológia az elmúlt kétezer évben mit értett az egyház fogalma alatt és mit az őt (nem mindig) *körülvevő* világon, az koronként és teológiai irányzatokként változott. A kora kereszténység óta Krisztus követői és a keresztény egyház a világhoz való viszonyát többféle modell alapján írja le, hol megkülönböztette magát a világtól, néha kifejezetten elszeparálta, hol integrálni igyekezett az egyház intézményét a hasonlóan keresztényként felfogott társadalomban, hol pedig azonosította a társadalmat vagy annak egy részét az egyházzal.⁴ A reformáció tulajdonképpen új vagy újnak tűnő válaszokat adott a régi kérdésekre, miközben arra hivatkozott, hogy csupán igyekszik visszatalálni a tiszta forráshoz, a Szentíráshoz.⁵

⁴ Az ókeresztények, különösen az üldözések során, elkülönítették magukat az őket *körülvevő* római-hellén, tehát pogány világtól. A konstantínuszi fordulat után a társadalom és a római birodalom intézményeivel együtt kereszténnyé vált (Eusebius). Róma világi hatalmának, s ezáltal az egyház evilági támaszának megingását krízisként megélt keresztények számára Augusztinus teológiája egy új megoldást ajánlott, az evilági várostól (civitas Diaboli) elkülönülő, mégis abban létező és azzal keveredő független egyház képét vázolta fel (civitas Dei). A gelasiusi két kard elmélete, amely mind az egyházat, mind a világi hatalmat, eltérő, de isteni hatalommal felruházottnak feltételezte, hosszú évszázadokon keresztül modelleként szolgált az egyház és a világi hatalom, valamint viszonyuk leírásához. Ekkor azonban még mind az egyház, mind a politikai hatalom a szentségi szféra része volt, a szekuláris szféra (saeculum) a nem-keresztény világot, a pogányságot jelölte. Ezért nem volt véletlen, hogy lelki dolgokban az egyházi kardinális volt a döntő szerep, amely elkerülhetetlenül vezetett el az Istentől rendeltnek felfogott világi hatalom és az egyház hitéletet ellenőrző intézményének konfliktusához, amelynek végeredményeképpen megszületett az egyháztól független, de szintén isteni rendeléssel bíró politikai hatalom fogalma. Ebből adódóan az egyház és a világi hatalom viszonya egy kölcsönös (bár korántsem békés) együttműködés és szerepmegosztás irányába tolódott el, amelynek keretében a késő középkor idejére jól definiáltan különültek el a különböző világi és egyházi joghatóságok akár a világi társadalom, akár maga az egyház ügyeinek intézése tekintetében (potestas ordinis, potestas iurisdictionis in foro inferiori, in foro exteriori et publicae, autocritas, imperium, etc.). Joseph Canning: *A középkori politikai gondolkodás története 300-1450*. Budapest: Osiris, 2002., J. H. Burns, ed., *The Cambridge History of Medieval Political Thought. c. 350 - c. 1450*, Cambridge, 1987.

⁵ A reformáció politikai gondolkodására általában: Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, Cambridge: CUP, 1978., J. H. Burns-Mark Goldie, eds., *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700*, Cambridge: CUP, 1991., Robert v. Friedeburg, *Self Defence and Religious Strife in*

Fontos hangsúlyozni továbbá, hogy a világi hatalom természetére, a társadalom működésére vonatkozó egyházi tanítások gyökerüket tekintve nagymértékben következtek az adott teológiai gondolkodás emberképéből. A keresztény teológia antropológiájának jelentőségét nem lehet túlértékelni, hiszen ha az arisztotelészitomista hagyományt követve feltételezzük, hogy az ember természeténél fogva politikai lény (ho anthropos phusei politikon zoion, Politika, 1253), és ezáltal maga a politikai hatalom természete a teremtésből vezethető le, akkor a politika az emberi társadalom természetes és pozitív velejárója. Amennyiben azonban abból indulunk ki, hogy a politikai hatalom a bűneset folytán és nem a teremtés okán jött létre az emberi bűn megzabolázására az emberi társadalomban, akkor egy jóval kevésbé optimista politika-felfogásnál lyukadunk ki. A reformáció, ahogyan sok más kérdésben, a korábban domináns tomista állásponttól az ágostoni véleményt vallotta, természetesen annak következményei felvállalásával, ezt is azonban az adott körülményekhez való igazodással.

Fontos megjegyezni azonban, hogy a protestáns politikai teológia nem csupán a protestáns teológia következménye, hanem sok tekintetben a meghatározó politikai-társadalmi folyamatok és a hitújítás történetének egybeágyazódásából következik. Ez természetesen minden országban és minden eltérő társadalmi-politikai beágyazottsággal és adottságokkal rendelkező protestáns egyház esetén eltérő politikai és egyháztani elképzelésekhez vezetett, miközben persze a teológia egésze és a politikára vonatkozó néhány alapvető teológiai tanítás nem, vagy csak kevésbé változott. Ilyen tanítások a kötelező engedelmség az Istentől rendelt felsőbbsséggel szemben (Rm 13) és az istentelen parancsokkal szembeni passzív engedetlenség (ApCsel 5, 29) alapelvei voltak. A politikai teológia tehát azon túl, hogy fontos teológia alaptezíseken nyugodott, megalkotásakor valójában a teológia politikai implikációja volt csupán, konkrét esetre vagy esetekre alkalmazottan. A teológia és a teológusok végső érdeke ugyanis nem a politika természetének leírása volt, hanem a hit és az üdvösség kérdése, valamint az, hogy hogyan lehet ezt biztosítani abban az egyházban, amely ebben a világban van, annak egyszerre része is, meg nem is, s ilyen vagy olyan formán független attól. Fontos továbbá a protestáns teológia értelmezése szempontjából az, hogy az egyház képviselői a politika kérdéseit sokszor a közömbös, pontosabban az indifferens és lényeges dolgok közötti ún. köztes dolgok (adiaphora) kategóriába sorolták. A politikai teológia gyakorlatiasságának szemléltetésére John Knox, skót prédikátor politikai írásai a legmegfelelőbbek, ő ugyanis pár hónap eltéréssel, ugyanabból a teológia meggyőződésből kiindulva gyökeresen eltérő politikai cselekvést ajánlott az eltérő politikai-társadalmi közegben élő és eltérő kihívásokkal küszködő angol, skót és francia protestánsoknak.⁶

Early Modern Europe: England and Germany, 1530-1680, Aldershot, 2002., Idem, *Widerstandsrecht und Konfessionskonflikt: Notwehr und Gemeiner Mann im deutsch-britischen Vergleich 1530-1669*, Berlin: Duncker & Humblot, 1999, etc, bőséges irodalommal.

⁶ A rekatalizáció parlamenti végrehajtása, tehát legalitása miatt az angol protestánsoknak radikális megoldást ajánlott, mégpedig Tudor (Véres) Mária megölését egy olyan országban, amely egyszer már „Isten választott népe” volt (protestáns), de „visszatért a bálványimádáshoz” (katolicizmus). Eközben egy francia katolikus dinasztia által uralt, csupán részlegesen protestáns ország, mint Skócia számára a protestáns nemesség fokozatos és békés reformációs tevékenysége volt az elfogadható, és csupán a katolikus egyháznak lehetett ellenállni, de az uralkodóknak sohasem. A francia hugenot-

Hasonló látható a Tarcali-tordai hitvallás (1562) esetén is, amely Béza *De confessio fidei* hitvallásának fordítása. A tarcali hitvallás ugyanis szinte változtatás nélkül közli az eredeti hitvallás teológia fejezeteit, de alaposan átírja, és a helyi helyzetre alkalmazza az egyházra és politikára vonatkozó fejezetet.⁷

A magyar reformáció és annak politikai teológiája kontextusát tekintve több fontos tényezőt érdemes hangsúlyozni. A középkori Magyarország három részre szakadása következtében megszűnik az egy központi királyi udvar, ezáltal a politika és politikai kultúra a középkori viszonyokhoz képest is decentralizálódik, és ez a politikai lojalitások „opcionálisához”, relatív választhatóságához vezet. A török folytonos, területenként eltérő természetű jelenléte leszűkítette az uralkodó (vagy uralkodók) cselekvési mozgásterét és kölcsönös kooperációt írt elő köztük és az adott országrész rendjei között. Részben ebből adódóan, a reformáció egyházai (és maga a reformáció, mint politikai probléma) európai összehasonlításban nem jelentek meg a rendi politika színpadán, hanem a helyi politika szintjeire korlátozódtak, amit a nemesi kegyúri joggyakorlat és a mezővárosi önállósodás folyamata tovább erősített.

A magyarországi helvét egyház két évtized alatt lassanként emelkedett ki a nemesi patrónusok és reformer teológusok összetett interakcióján és különböző zsinatok sorozatán keresztül, teológiai orientáció, kegyesség és külsőségek tekintetében pedig fokozatosan fejlődve mozdult el a katolicizmustól a lutheranizmuson keresztül a helvét meggyőződés és egyháziasság irányába. A debreceni-egervölgyi hitvallás ennek a folyamatnak egyik fontos állomása, de az adott politikai-vallási kontextusban való értelmezése sokat elmondhat a fentebb elmondott alapelvek tekintetében, vagyis hogy egy adott protestáns közösség hogyan alkalmazkodott a politikai körülményekhez, és hogyan próbált olyan egyháztani és politikai nézeteket kialakítani, amely egyrészt működő egyházrendet eredményezett, ugyanakkor maximálisan megfelelt a biblikusság kritériumainak.

A hitvallás kontextusa tekintetében fontos esemény, hogy 1560-ban Oláh Miklós esztergomi érsek a katolikus egyház restaurációjába kezdett, többek között Verancsics Antallal egyetemben, aki diplomáciai tevékenységének köszönhetően ebben az évben elnyerte az egri várkapitányságot és az egri püspöki tisztséget is. Verancsics, aki többször panaszkodott Ferdinándnak, hogy Eger nemesei és védői lutheránusok, igyekezett elüldözni a protestáns papokat, de a vár katonái ellenálltak parancsának. Verancsics erre, császári parancsra hivatkozva, megparancsolta nekik, hogy vagy térjenek vissza a katolikus egyházba papjaikkal együtt, vagy távozzanak a püspökségből, vagy pedig büntetést kell elsenvedniük. A katonák először a maradás mellett döntöttek, de hitük és papjaik megtartásával, amire közös

táknak Knox a türelmet és az imádságot ajánlotta. Ld. John Knox, *On Rebellion*, ed. Roger A. Mason, Cambridge: CUP, 1994. Jane E. A. Dawson, „The Two John Knoxes: England, Scotland and the 1558 Tracts”, *Journal of Ecclesiastical History*, Vol. 42, No 4, (Oct., 1991), 555-576. Zászkaliczky Márton, „A protestáns ellenállás angol és skót gyökerei (John Ponet, John Knox és Christopher Goodman ellenállásának politikai, eszméletörténeti és társadalmi kontextusai)” *Sic Itur ad Astra*, No. 1-2 (2005) 117-168.

⁷ Theodore Beza, *Confessio fidei* (1560), Tadataka Maruyama, *The Ecclesiology of Theodore Beza: the reform of the true Church*, Geneva: Droz, 1978. Kiss Áron, *A 16. században tartott magyar református zsinatok végzése*, 1881. K. F. E. Müller, ed., *Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche*, 1903.

esküt is tettek, majd Eger elhagyásával fenyegetőztek, ami nyilván nagy öröme szolgált volna a katolikus püspöknek, de annál kevésbé az egri várkapitánynak. Lévén a két személy ugyanaz, Verancsics összeesküvéssel és pártütéssel vádolta őket a királynál, aki erre (Thurzó Ferenc és Dersfy István személyében) vizsgáló biztosokat küldött ki. A vizsgálat folyamán az egri protestánsok kinyilvánították, hogy kötelességeiket, ahogyan addig is, minden tekintetben betartják, de sem hitüket, sem lelkipásztorukat nem adják fel, még az uralkodó ellenében sem, és ellenkező esetben készek hátrahagyni a várat. A hosszúra nyúlt és fordulatos vizsgálat és alkudozás végén a királyi biztosok a rossz példával szolgáló fejtelenség és pártütés (rebellio) elnyomását indítványozták. Ebben a helyzetben fordultak az egri protestánsok a debreceniekhez, hogy segítsenek nekik igaz hitük és a lázadás vádjával szemben önmaguk megvédésében.

Ezzel némiképp egy időben a debreceni és nagyváradai helvét orientáltságú lelkipásztorok, Méliusz, Szegedi és Czeglédi, a katolikusoktól és részben az evangélikusoktól gyanúsítva, kényszert éreztek egy a hitük minden aspektusát tárgyaló hitvallás kiadására, amellyel tagjaikat elláthatták hasznos ismeretekkel, vizsgálókat kiegyenlíthették, és ellenségeik vádjait cáfolhatták.⁸ A hitvallást tehát eltérő céllal kívánta felhasználni a két közösség, a szorongatott egriek ugyanis protestálni akartak a hitvallással és megvédeni magukat az uralkodó, Ferdinánd előtt. Ezt tükrözi az, hogy a hitvallás két előlappal jelent meg, és azokban eltérő indoklásokkal. Az egriek Ferdinándnak és Miksának ajánlották a művet, és kifejtették, hogy alaptalanok a „rossz emberek” és „Krisztus ellenségeinek” rebellióra vonatkozó vádjai, ők ugyanis igyekeznek hűségesek maradni uralkodójukhoz, kötelességeikhez, és életük árán is harcolni fognak az uralkodó dühös ellenségeivel szemben, valamint a hit és az üdvösség ügyéért. A konfliktus fő forrása azonban pontosan ez volt, a feletteseik és – végvári vitézek lévén – koraujkori értelemben vett hazájuk iránti kötelességeik ellentmondásba kerültek hitük iránti elkötelezettségükkel.

Maga a hitvallás politikai tartalma nem különösebben tűnik érdekfeszítőnek, de ez általában igaz volt az európai reformáció összes hitvallására. Abból adódóan, hogy egy hitvallás általában olyan kommunikációs szituációban született, amikor az azt kibocsátó fél igazolni igyekszik tanításának tisztaságát és azt, hogy semmi esetre sem célja a társadalom felzaklatása vagy felfordítása, sőt pont ellenkezőleg, az igaz hit hirdetésével az üdvösség elérése útjának felmutatása mellett a társadalom békéjét szolgálja és a régi kötelékek megtisztítását és megerősítését.⁹ Ehhez képest a Nyugat-európai reformáció teológiai és politikai traktátusai jóval erőteljesebb, néha felforgatóbb, politikai üzenetet közvetítettek. A 16. századi

⁸ *Confessio Ecclesiae Debrecentensis (Confessio Catholica)* (1562), Zoványi Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, ed. Ladányi Sándor, Budapest, 1977. 140., Révész Imre, *A Debrecen-Egervölgyi Hitvallás és a Tridentinum*, Magyar Protestáns Irodalmi Társulat, 1934. Bucsay Mihály, „A Debreceni-Egervölgyi Hitvallás” *Református Egyház* 1962, 127-130., 155-161.

⁹ Egyike a kevés kivételnek az 1550-es Magdeburgi Hitvallás, amely a 16. századi lutheránus ellenállásnak kivételes részletességű és hatású összefoglalása. *Confessio et Apologia Pastorum et Reliquorum Ministrorum Ecclesie Magdeburgensis* (1550) In Fridrich Hortleder, *Der Römischen Keyser...*, 1618, 1645. David M. Whitford, *Tyranny and resistance: the Magdeburg Confession and the Lutheran tradition*. St. Louis, MO: Concordia Pub. House, 2001. Oliver K. Olson „Theology of Revolution: Magdeburg, 1550-1551” *Sixteenth Century Journal*, Vol. 3, No. 1. (Apr., 1972), 56-79.

Magyarországon nem lévén a politikai traktátus egy elterjedt írott műfaj, politikai üzeneteket hitvallási iratok és prédikációk is közvetíthették, miközben persze megírásuk szándéka nem vagy nem elsősorban politikai volt, ami megfigyelhető a debreceni-egervölgyi hitvallás esetében is.¹⁰

A hitvallásban a kortárs hitvallásokhoz képest terjedelmes fejezetek szólnak a törvényes hatóságok (magistratus) és az alattvalók kölcsönös kötelelességeiről, a jó és rossz fejedelemről, a zsarnokról, és az ellenállás (pontosabban az ellent nem állás) lehetőségeiről. A hitvallás szerint minden hatalmasság Isten rendelése, amely tartozik a maga kötelelességeit a természet és Isten törvénye szerint végrehajtani. Kötelelességei között szerepel, Melanchthont követve, hogy legyen a törvény mindkét táblájának őre, gondoskodjék Isten igéjének jó hirdetéséről, rontsa le a bálványokat meg a szerzetes- és rendházakat. Továbbá, „csináljon törvényt” és igazságot, védje a jókat és büntesse a gonoszokat, harcoljon a hazáért és az ország védelméért (pro patria et pro defensione regni). Feladatai tehát egyaránt vallásiak, politikaiak és kulturálisak, vagyis a világi és egyházi joghatóság itt sincs szigorúan elválasztva. A hitvallás külön hangsúlyozza, hogy a magisztrátus nem követelhet többet a neki járó adón és illetékeken kívül, hiszen az lopásnak minősülne, és külön felhívja a figyelmet arra, hogy „a henyé püspökök s érsekek ne osszák szét az ország jóvedelmét”, hanem az Úr egyházát építsék és a végvárok védőinek (ld. Eger) fizessék ki igazságos zsoldjaikat.

A hitvallás szerint az alattvalók kötelelességei a hatóságok felé a tisztelet, a félelem, az adó és egyéb illetékek megfizetése, valamint engedelmesség és hűség „az Úr szerint mindenekben”, amit a magisztrátus Isten törvénye és a természeti törvény ellen nem parancsol. Ha valamit ezekkel szemben parancsol, akkor abban az alattvalóknak nem kell engedelmeskedni, ami nem megy túl a lutheri kötelező engedelmesség és esetleges passzív engedetlenség tanításán. Ez még akkor is így van, ha történetesen az uralkodó gonosz és zsarnok lenne, hiszen ő Isten haragjának ostora a nép bűneinek büntetésére, akinek engedelmeskedni kell, ha egyébként törvényes hatalommal bír. A hitvallás ismét hangsúlyozza, hogy az Istentől rendelt fejedelmek nem engedhetik át hatalmukat a „miségyártó érsekeknek”, hiszen azoknak sem a királyok, sem a nép felett nincs hatalmuk. Ugyanakkor a hatóságoknak nem szabad egyházi hivatalt bitorolniuk, mivel a lelképásztorok és a hatóságok feladatai „Istentől meg vannak különböztetve.” A fentiekből kiderül tehát, hogy az egyház és a társadalom egységet képez, de tagjainak különböző feladataik vannak. A lutheri reformációra - nagy vonalakban - jellemző módon a magisztrátusi hatalom itt is megerősítésre kerül, elsősorban a katolikus egyházzal szemben, valamint – itt ki nem mondott módon – a politika hatalom létjogosultságát megkérdőjelező radikális reformációs mozgalmakkal szemben. Eközben már jelei látszanak a szövegben a későbbi zsinati törekvéseknek az egyház belső függetlenségének megőrzésére, de még nem alakultak ki teljesen az együttműködésnek azok a formái, amelyek az 1567-es debreceni zsinati kánonokban az igazságszolgáltatás kérdésében megfogalmazódtak.

¹⁰ Bene Sándor „A történeti kommunikációelmélet alkalmazása a magyar politikai eszmetörténetben – a kora újkori modell”, Irodalomtörténeti Közlemények, 2001, 285–315. Trencsényi Balázs, „Kulcsszavak és politikai nyelvek: gondolatok a kontextualista-konceptualista eszmetörténeti módszertan kelet-közép-európai adaptációjáról”. In: András Szekeres, ed. *A történész számszámolójátéka. A jelenkori történeti gondolkodás néhány aspektusa*, Budapest: L'Harmattan - Atelier füzetek, 2002, 117–159., etc.

A hitvallás politikára vonatkozó talán legizgalmasabb része a kereskedelemmel foglalkozó fejezet, amelyben leírja, hogy a hatóságok kereskedhetnek, ha azt tisztességesen, a fejedelmi kötelességek akadályozása nélkül az ország javára teszik. Ezt követően azonban azt állítja a hitvallás, hogy „akik nem választattak törvényesen az ország lakóitól, nem bírnak törvényes hatalommal (*imperium*), hanem tolvajok, rablók, pusztítók, még ha az Isten haragjának eszközei is; ezeknek nem kell engedelmeskedni, mert nem rendelt hatóságok (*magistratus ordinati*), midőn az Isten rendelése ellen cselekszenek”. Az idézett mondat nem biztat ugyan ellenállásra, csak engedetlenségre, a korábbiakkal és a hitvallás más részeivel ellentétben azonban azt állítja, hogy a zsarnokul viselkedő felsőbbség mégsem Isten rendelése, ha nem a nép választja (*electi a regnicolis*).¹¹ Kommunikációs szempontból nyilvánvalóan nem tűnik túl jó stratégiának egy, pontosan a választott magyar uralkodó segítségének és támogatásának elérésére felhasznált szövegben ilyesmiket állítani. Eltekintve attól az érdekes kérdéstől, hogy a hitvallás miért az *imperium* fogalmat használja (és nem mondjunk az *autoritas*, *regnum* vagy *dominium* kifejezéseket), nem teljesen világos, hogy az iménti megállapítás miért a kereskedelemről szóló részhez került. Már többen feltételezték, hogy az ominózus mondat egy rossz helyre beillesztett beszúrás (innen tudjuk, hogy beszúrás), amit a szerkesztés és kinyomtatás hányattatott körülményei segítenek megmagyarázni (török betörés, anyag nyomdászok).¹² Ugyanakkor feltételezhető, hogy az sem Ferdinándra, sem a törökre nem vonatkozhat, hiszen az utóbbival adott esetben még szövetkezni is lehet a hitvallás későbbi, erre vonatkozó fejezetei szerint. A kérdés egy lehetséges megoldását mind a kontextus figyelembevétele, mind a hitvallás más fejezeteinek vizsgálata nyújthatja.

A püspökök kötelességéről írt fejezet, amely közvetlenül a fentieket követi, részletesen, a húszból nyolc pontjában politikai megállapításokat is tesz. Például, hogy a püspökök ne „vegyljenek” „katonai teendőkbe”, megnevezve például Oláh érseket ellenpéldaként, hogy ők vetessenek alá az uralkodóknak és az alattvalóknak és nem fordítva, az ország jóvedelmeit jóra költsek, csak lelki fegyvereik legyenek, világi ügyekben ne ítélkezzenek, ne viseljenek egyszerre polgári (*politica*) és egyházi (*ecclesiastica*) hivatalt és ne vásároljanak hivatalokat. A tizennegyedik pontban azonban a hitvallás azt tanácsolja, hogy minden püspök a néptől és az egyház tanítóitól választassék a fejedelmek beleegyezésével, és „az alattvalók akaratja ellen az egyházi hivatalba ne avatkozzanak”. Eltekintve attól, hogy mi lehetett a hitvallásba beillesztett különböző szövegrészek korábbi forrása, egészen feltűnő maga a végeredmény, miszerint a kontextus felől olvasva a hitvallás egy Verancsics püspök elleni traktátus funkcióját is elláthatta. A szöveg feladói előszavukban az ellenük (nyilvánvalóan Verancsics által terjesztett) vádak ellen a királyhoz felebeznek, igaz

¹¹ A szövegrész értelmezéséhez megjegyzendő, hogy a magyar uralkodókat választották ugyan, de azt nem a homályos értelmű „országglakosok” hajtották végre, amennyiben persze a *regnicola* kifejezés nem a politikai jogokkal rendelkezőkre vonatkozik csupán. Jellemző azonban Méliuszra, hogy a társadalom tagjainak jogi megkülönböztetését többnyire (legalábbis hitbeli és morális kérdésekben) nem fogadta el, ahogyan a Werbőczyi Tripartitum-áról is lesújtó véleménnyel volt. Ld. Nagy Kálozi Balázs, „Méliusz glosszáiból” In *Studia et Acta Ecclesiastica III. Tanulmányok és szövegek a magyarországi református egyház XVI. Századi múltjából*, 1973. 377-404.

¹² Révész Imre, *A Debrecen-Egervölgyi Hitvallás és a Tridentinum*, 1934. 18.

hitüket bizonyítandó, és kijelentik, hogy hitük ellenében senkinek nem engedelmeskednek, kiváltképp az egri kapitány-püspököknek nem. Folyamatosan megjegyzéseket tesznek az „álláshalmozó” püspökre, egy beszúrában a hatóság „népi” választására hivatkoznak az engedelmesség megtagadása tekintetében, és végül azt állítják, hogy a püspököket választani kell. Mindezt összeolvasva a korábban vázolt konfliktussal, sokakban felmerülhet, hogy mindez nem véletlen, még akkor sem, ha a politikai legitimáció forrása Méliusz egy következő évben kiadott prédikációjának lapszéli glosszájában szintén a népi választás.

Összefoglalva elmondható, hogy a Debreceni-egervölgyi hitvallás nem tér el radikálisan sem a kortárs európai, sem a magyarországi hitvallások politikai teológiájától, a politikai teológia felhasználásának módja azonban sajátos, bár nem teljesen rendkívüli. Léven, hogy az adott közösség számára a teológia volt az a világkép, amelyben a társadalom és a világ dolgait megérthették és megfogalmazták, nyilván maga a teológia nyújtotta azt a beszédmódot, amellyel a politikára vonatkozó elképzeléseiket kifejezhették és ezen a nyelven „hajtották végre” politikai cselekvéseiket is. Egy hitvallás tehát nem *csupán* hitvallásként funkcionált, hanem az egységesnek felfogott vallási-társadalmi élet már területein is üzeneteket hordozhatott, például a politika egy kommunikációs eszközeként „viselkedhetett”. A teológiának és a teológiai nyelvezetnek ez a dominanciája csökkenni látszik a 16. század végi Magyarországon, amikor a politikai gondolkodás teológiai, valamint jogi és tisztán politikai nyelvezetei erőteljes interakcióba kezdenek, különösen a Bocskai felkelés idején és az azt követő időszakban (Magyari István, Alvinczi Péter, stb). A teológiai fogalmak és gondolati struktúrák befolyásos szerepe azonban sohasem szűnik meg, és bizonyos tekintetben, átalakult formában, még ma is megfigyelhető.

„Intsük a keresztyéneket, hogy fejüket, a Krisztust kereszten, halálon és poklon át követni igyekezzenek. És így inkább sok szorongattatás közt jussanak a mennyországba, mintsem hogy magukat a békével áztatva elbázzák.”

(Luther Márton: 95/94-95. tétel)

Rainer Stahl

A titkosszolgálatokkal való kapcsolattartás teológiai kihívásai, tekintettel a partneregyházak helyzetére

A „Stázi-akták feldolgozása a Thüringiai Tartományi Egyházban” témában tartott konferencián (Evangélikus Akadémia Thüringia, Guthmannshausen, 2006.09.29.-10.01.) elhangzott előadás szerkesztett változata. Megjelent az epd Dokumentation 2007/16. számában (20-26. l.). A szerző a Martin-Luther-Bund főtákará, Hoffmann tartományi püspök egykori személyi referense. A tanulmányt a szerző szíves engedélyével közöljük.

A szerkesztő

Mint a Thüringiai Evangélikus Tartományi Egyház lelkésze – jelenleg a Luther Márton Szövetség főtákará – érkezett hozzám a felkérés, hogy tézisek formájában fogalmazzak meg néhány észrevételt a témához. Ezen írásom célja, hogy azon partneregyházaink tapasztalataira és kihívásaira is tekintettel legyek, melyek – mint az egykori NDK – korábban szovjet hatalom alatt álltak. A téziseknek a háttérben olyan felismerések is állnak, melyek már több olyan egyháztörténeti konferencián elhangzottak, ahol az egyházak helyzetét a szovjet birodalom hatalmának árnyékában taglalták. A legfőbb periódusnak számítanak ezen a téren a szovjet birodalom keletkezése, a konszolidálás időszaka, az összeomlás fázisa és az 1989-et követő évek.¹

¹ Peter Maser, Jens Holger Schjorring (Hg.): Zwischen den Mühlsteinen. Protestantische Kirchen in der Phase der Errichtung der kommunistischen Herrschaft im östlichen Europa, Erlangen 2002. benne: Olgierd Kiec: Die Protestantischen Kirchen in Polen unter kommunistischer Herrschaft. Die Phase der Errichtung der kommunistischen Herrschaft 1945-1949, 137-208. o; Józef Szymeczek: Die kommunistische Kirchenpolitik in der Tschechoslowakei am Beispiel der Evangelischen Kirche A.B. in Schlesien ab 1945, 221-233. o; Ludwig Steindorf: Im Windschatten. Die protestantischen Kirchen in Jugoslawien nach 1945, 235-270. o., különösen 248. o; Peter Maser: Die evangelische Kirchen in der SBZ/DDR in der Phase der Errichtung der kommunistischen Herrschaft, 271-302. o.

Hartmut Lehmann, Jens Holger Schjorring (Hg.): Im Räderwerk des „real existierenden Sozialismus“. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow, Bausteine zu einer europäischen Religionsgeschichte im Zeitalter der Säkularisierung, Bd. 2, Göttingen 2003. benne: Klaus Buchenau: Was ist nur falsch gelaufen? Überlegungen zum Kirche-Staat-Verhältnis im sozialistischen Jugoslawien, 101-124. o., különösen 106 kk.; Peter Švorc: Die evangelische Kirche Augsburger Bekenntnisses in der Slowakei und ihr Schicksal in der Tschechoslowakei nach 1953, 125-142, különösen 133 kk. és 136 kk.

Peter Maser, Jens Holger Schjorring (Hg.): Wie die Träumenden? Protestantische Kirchen in der Phase des Zusammenbruchs der kommunistischen Herrschaft im östlichen Europa, Erlangen 2003. benne: Katharina Kunter: „Das, was man denkt und was einen bewegt, offen sagen zu dürfen“. Protestanten in der DDR und die Endphase der kommunistischen Herrschaft 1987-90, 107-116. o; László Terray: „Politik der kleinen Schritte“, 135-160. o.

E sorozat utolsó kötete a Luther Márton Szövetségnél jelent meg: Katharina Kunter, Jens Holger Schjorring (Hg.): Die Kirchen und das Erbe des Kommunismus. Die Zeit nach 1989 – Zásur, Vergangenheitsbewältigung und Neubeginn. Fallstudien aus Mittel- und Osteuropa und Bestandsaufnahme aus der Ökumene, Erlangen 2007. 08. 26. benne: Olgierd Kiec: Protestantische Kirchen in Polen

1. tézis: A problémakör első kapcsolódási pontját a mai állami törvényadás adja.

Az egyházi alkalmazottak titkosszolgálatokkal való együttműködésének feldolgozása jó törvényi szabályozást igényel az állam részéről. Az egyházaknak saját érdekükben azon kellene fáradozniuk, hogy minél előbb jó állami tervezetek kerüljenek kidolgozásra és jogerőre. Nálunk Németországban az 1992.12.29-i „Stázi-Akta Törvény” (Stasi-Unterlagen-Gesetz – StUG) szolgál ilyen alapul.

Példaként érdemes megemlíteni a szlovákiai helyzetet.² Az első 1991-es törvényi nekifutások és az ellentmondásos politikai és társadalmi változások után csak Mikuláš Dzurinda kormányzása alatt 1999-ben alapították meg a „Nemzet Emlékezetének Intézményét”.³ Az interneten ezen intézmény tevékenységének egy további törvényi alapja is hozzáférhető, melyet 2002.08.19-re datálnak, és érdekes módon a 20. század minden diktatórikus periódusára tekintettel van: „...felhasználja a 3. Német Birodalom és a Szovjet Szocialista Népköztársaság titkos szerveinek dokumentumait éppúgy, mint az állam ilyen jellegű anyagait, melyek 1939. április 18. és 1989. december 31. között gyűlték össze” (a következőkben ezt az időszakot mint kritikus periódust említem) – 1. b. §.⁴

Ez a hivatal három megnevezést használ: „döverník’ (bizalom)”, amely rendszerint a kapcsolatok kezdetét jelöli, „a titkos együttműködés jelöltjei”, akiket „a ŠtB kiválasztott és együttműködésre akart kényszeríteni” és az „ügynökök” személyei, „akik a kommunista titkosrendőrséggel 1948 és 1989 között összedolgoztak, néhányan viszonylag szabadon, mások nyomás hatására”.⁵

Az állami szöveg mindegyik kategóriához hozzáfűzi az utalást is: „Ezen személyek nyilvántartásba vételének csak feltételes jellege van. Ez még nem bizonyítja az

nach 1989, 41-66. o; Peter Švorc: Die Evangelische Kirche des Augsburgischen Bekenntnisses in der Slowakei nach dem Jahr 1989, 82-110. o; Katharina Kunter: Ostdeutscher Protestantismus nach 1989: Erinnerungskultur, Identität und Geschichtspolitik 111-129. o; Ludwig Steindorff: Leben mit veränderten Grenzen: Die protestantischen Kirchen in den Nachfolgestaaten Jugoslawiens, 161-186. o.

² A magyar parlament is hozott erre egy törvényt, az úgynevezett „átvilágítási törvényt”. Orbán miniszterelnök kormánya idején egy, a szlovákiaihoz hasonló intézményt is létrehoztak – a Terror Házát – amely a náci korszak és a kommunista diktatúra áldozatainak egyaránt emléket állít. (A magyar helyzetre vonatkozó információkat dr. Fabiny Tamás püspök 2006.08.08-án elhangzott utalásaiból merítem.)

A Cseh Köztársaságban a 140/1996 és 107/2002 sz. törvények vonatkoznak ide. Ezek adták azt az alapot, miszerint mindenki információt kaphat az állami titkosszolgálatok esetleges irataiból. A második törvény minden személy számára lehetővé teszi a dokumentumokhoz való hozzáférést, és neveket tartalmazó listák nyilvánosságra hozatalához vezetett, „[de] sok problémát és jogtalanságot okozott, mert a nevek nyilvánosságra hozatala nem bizonyítja a bűnösséget. A törvény sok ember és azok családjaik botrányba keverésének lehetőségére adott alkalmat, bizonyítékok nélkül. Sajnos mindez az egyházakon belüli kapcsolatokra is érvényes” (Vladislav Volný 2006.08.10-én elhangzott információja alapján).

³ Vö.: Peter Švorc: Die Evangelische Kirche des Augsburgischen Bekenntnisses in der Slowakei nach dem Jahr 1989, in: Die Kirchen und das Erbe des Kommunismus (1. lábjegyzet).

⁴ A törvény a „<http://www.upn.gov.sk>” oldalon található. Az erre való utalást dr. Miloš Klátníknak köszönöm.

⁵ Peter Švorc, u.o.

akaratlagos együttműködést, de jelzi a ŠtB szervek azon szándékát, hogy megnyerjék őket a későbbi együttműködéshez.”⁶

A „motiváció”, a titkosszolgálatlal való kontaktus gyakran akkor jött létre, ha egyértelművé vált, hogy valaki a vezetés érdekei ellen cselekedett. A kihallgatások gyakran oda vezettek, hogy az ilyen áldozatot a titkosszolgálat tettekre kényszerítette, és környezetével kapcsolatos feladatokkal látta el. Egy nagyon sokrétű gyakorlat alakult ki, mely olyan fogalmakkal dolgozott mint a „jel”, „ellenséges személy”, „ellenőrzés alatt álló személy”.⁷

Már ez a néhány utalás is mutatja, milyen fontos a jó állami törvényi alap. Ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy mennyire szükséges e törvények formális feltételeinek és a titkosszolgálatok dokumentációból nyerhető információknak egyházi feldolgozása.

2. tézis: Az egyháznak a saját ítélethozatalhoz kritériumokat kell megneveznie és saját grémiumokat alkotnia.

Az egyház számára a saját hitelessége miatt is fontos, hogy a kollaboráló államok titkosszolgálati dokumentumainak állításait komolyan vegye, és olyan eljárásokat indítson, melyek eredményei az egyházban általános elfogadásra találjanak. Az e téren végzett egyházi munka fő motivációja nem az egyházon kívüli társadalmi kommunikáció kell hogy legyen. Németországban azt tapasztaltuk, hogy az egyháztól távol lévő társadalmi szférát elsősorban az egyházban dolgozók vádja és lejáratása érdekelte. Amint differenciáltan és pontosan zajlott a feldolgozás, azaz világossá vált, hogy a szocialista időszakban felelősséggel és tudatosan viselkedtek illetve döntöttek, a társadalom markáns érdeklődése nem volt tapasztalható.⁸ Ugyanez a tapasztalat Magyarországon is.⁹

Egy magyar, meglehetősen egyházkritikus állásfoglalás ifj. Zászkaliczky Pál tollából hangsúlyozza: „Szégyenre ad okot, hogy az egyház, ami olyan kimeríthetetlen erőforrás fölött rendelkezik mint a bűnbánat és megbocsátás, és aminek a tiszta emberi kapcsolatok építése a feladata, önmagától és funkcionáriusaitól nem kívánja meg a teljes átláthatóságot. Ezt a lépést rögtön a kommunizmus összeomlása után meg kellett volna tenni. Akkor nem történt meg, és ennek következtében az a sorsunk, hogy a megszabadító öntisztulás helyett még mindig a múlt terhére hordozzuk.”¹⁰

Éppen ezért lenne fontos egyrészt az eljárás, másrészt a tartalmi döntések szempontjából a lehető legdifferenciáltabb módon cselekedni. Ez az egyháztörténeti és

⁶ Lásd 4. lábjegyzet.

⁷ Ezen utalásokat Ondrej Prostrědlníknek köszönhetem, melyeket 2006.07.31-én e-mail-ben küldött nekem.

⁸ Klasszikus példaként a Klaus Roßberg örnagy és Leich tartományi püspök közötti beszélgetésekről szóló jelentésekhez készült differenciált és pontos vizsgálatot szeretném megemlíteni: Uwe-Peter Heidingsfeld, Ulrich Schröter: „Meister”. Die MfS-Vorlaufakte des Thüringer Landesbischofs Werner Leich im Spiegel seiner Vermerke, idea-Dokumentation 15/96.

⁹ Dr. Fabiny Tamás 2006.08.8-i információja.

¹⁰ Pál Zászkaliczky: Das Jahrzehnt der Verzögerung; in: Die Kirchen und das Erbe des Kommunismus (1. lábjegyzet).

általános történeti kutatás szükségességét is magában hordozza. Minden döntési helyzetet meghatároztak ugyanis a konkrét társadalmi adottságok. Ezeket pedig a titkosszolgálatokkal való lehetséges kapcsolatok kiértékelésénél sem szabad figyelmen kívül hagyni. Vladislav Volnýnak, a Cseh Köztársaság Sziléziai Evangélikus Egyház püspökének állásfoglalásából szeretnék néhány fontos aspektust említeni:

a/. Valamennyi állami szerv eszköz volt az egyház és az általa végzett szolgálat elnyomására. A titkosszolgálatokkal való kapcsolat azonban nem volt mindig egyértelmű, ez csak 1989 után tudatosult mindenkiben.

b/. A lelkészeket és egyházi alkalmazásban állókat az állam fizette, éppen ezért szoros kapcsolatot kellett ápolniuk a különféle állami szervekkel. Állami hozzájárulás nélkül gyakorlatilag semmi sem történhet. Erre szükség volt „a teológiai tanulmányokhoz, az ordinációhoz, a gyülekezeti szolgálatba állításhoz és a parókussá választáshoz”. Az 50-es és 70-es években még a saját gyülekezet területén kívüli istentiszteletek megtartásához, kereszttelítéshez, esketéshez és temetéshez is ilyen engedélyre volt szükség. Természetesen ez a különböző egyházi tisztségekre való megválasztáshoz (szenior, presbiter, püspök) és a külföldi szolgálati utak lebonyolításához is elengedhetetlen volt. Valamennyi engedélyt a titkosszolgálat adta ki a jelölt vizsgálata után.¹¹ Ezek alapján világos, hogy egy ilyen környezetben más döntések születtek, mint amit közülünk sokan lehetségesnek tartottak volna.

3. tézis: Minden kommunista titkosszolgálati aktát óvatosan kell kezelni, mivel azok egyházellenes intézményektől valók.

A tübingiai egyház titkosszolgálati jelentéseket vizsgáló munkája – minden hibája ellenére – felelősségteljes módon járt el. A hiányosságokon nincs mit csodálkozni, mivel az egyház nem lehet „tisztá” közösség (vö. 4. tézis). A titkosszolgálati akták tartalmával való óvatos és felelősségteljes bánásmód a legjobb garancia arra, hogy a feldolgozás során a feltételezett elkövetők bűnét ne nagyobbítsuk. Egy különös veszélyre szeretném ezzel kapcsolatban felhívni a figyelmet: A múlt feltárása során, épp a feltárni szándékozás leple alatt a 20. század végi és 21. század eleji belső egyházi hatalmi harcok érdekei befolyásolhatják a folyamatot.¹² A történeti kutatás távlatából ezt a problémát Katharina Kunert Sandbjergben úgy fogalmazta meg, sőt a vizsgálódás „a hidegháború sikeres befejezésének szemszögéből zajlott”. A „történelem morális megítélését gyakran a „jó” és „rossz” kategóriájának alapján” igyekeztek végezni és „ezzel egyidejűleg a kérdés megválaszolásától az egyház jövőbeni útjának irányát” remélték megtalálni. „Visszapillantva ezért az állapítható meg, hogy maguk a viták a posztszocializmusban élő egyház transzformációs és önértékelő folyamatának részei is voltak.”¹³ Már csak ezen veszélyek miatt is feltétlenül szükséges lenne partneregyházainkban a titkosszolgálatokhoz való kapcsol-

¹¹ Vladislav Volný püspök információja alapján (lásd a 2. lábjegyzetet).

¹² Vladislav Volný püspök néhány különös kihívást is megemlít (vö. 2. lábjegyzet): Mégpedig, hogy az egyházakban „olyan csoportok vannak, amelyek az ítélet, a bosszú és a megtorlás útján akartak eljárni”, hogy az is előfordulhat, „hogy az egyház bizonyos frakciói ezáltal a saját teológiai irányzatukat próbálták érvényre juttatni”.

¹³ Katharina Kunert: Ostdeutscher Protestantismus nach 1989, in: Die Kirchen und das Erbe des Kommunismus (lásd 1. lábjegyzet).

latok feldolgozását minél előbb elkezdni. Talán sok mindenhez, amihez még csak most fogunk hozzá, már késő is van.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerületének új püspöke, dr. Fabiny Tamás Miskolcon a beiktatását követő székfoglalójában 2006. 03. 25-én erre a kihívásra is kitért: „Az egyháztörténeti félmúlt feltárásáról kell még szólnom. Tudatosan ebben az összefüggésben, első egyházi életünk „renovando” feladatait sorolva hozom ide ezt a még rendezetlen kérdést. Rossznak tartanám, ha a világi kutatások, történeti és bulvár-érdeklődések után kullogva, örök lépéshátrányban igyekeznénk múltunkat megismerni és feltárni. Érvényes ez az úgynevezett ügynök-kérdésre is. Művészek, sportolók és közéleti emberek éppen a legutóbbi hónapokban, olykor manipulatív körülmények között nyilvánosságra került kartonjai figyelmeztetnek minket arra, hogy az egyházban történhet ez másként is. Nem zsarolás vagy fenyegetés hatására, nem is a szenzációkeltés szándékával, hanem testvéri módon, egymás terhére hordozva, készen a bocsánatkérésre és megbocsátásra.”¹⁴

Kijelentéseinek a 2005. március 13-án megtartott egyházi közgyűlés egyik határozata adott alapot, mely egy „négytagú tényfeltáró bizottság felállítását” határozta el „egy teológus, egy történész, egy levéltáros és egy ügyvéd”¹⁵ részvételével, „hogy az érintett személyekről szóló az ügynökmúlttal kapcsolatos valamennyi rendelkezésre álló dokumentumot feldolgozzák”¹⁶. E fontos bizottság munkájához csak jó idegrendszert, kitartást és a megbékéléshez való készséget kívánok.

4. tézis: Az esetleges ügynöki múlttal való foglalkozás megkívánja hitvallási irataink teológiai állásfoglalásának kreatív recepcióját a prédikatori és szentséget kiszolgáltató egyházi hivatali tisztségről.

Az egyetemes papság definíciója és annak felismerése, hogy a hívőknek a prédikációra és a szentségek kiszolgáltatására egy egyházi hivatal szükségeltetik még nem garantálja, hogy az egyház mint „tisztá közösség” szerveződjön. Az egyház mindig is az igaznak nyilvánított és mégis bűnösök töredékes és kísérhető közössége marad. A titkosszolgálatokkal való összemosódás ennek a mégis bűnösségnek a konkrét tapasztalata, ami azonban az igaznak nyilvánítást nem oldja fel. Ez azokra a nőkre és férfiakra is vonatkozik, akik egyházi hivatalt viselnek. Őket is ugyanazzal a mércével kell mérni, mint az egyetemes papság többi tagját, mint minden megkereszteltet. Ha a bűnösség konkrét jelei állapíthatóak meg náluk – pl. a titkosszolgálatok nyomására történt kapituláció – attól még az egyházi hivatalban végzett szolgálatuk továbbra is érvényes. Nekik is be lehet számítani

¹⁴ Megőrzés és megújulás. Kivonatok dr. Fabiny Tamás püspök székfoglalójából, Lutherischer Dienst, 42. Jahrgang, 2006, Heft 3, 10-13. o., Az idézet a 12. k. oldalról való. Az Evangélikus Élet c. egyházi hetilap 2006.05.28-i számában azt hangsúlyozta: „Csak sejteni lehet, hogy voltak olyan személyek akik egyes embereknek és az egyháznak szándékosan ártottak, mások azonban – talán félelemből vagy más gyengeségből – egyszerűen csak együttműködtek a titkosszolgálatokkal. ... Becstelen dolgokat és káros kijelentéseket azonban nemcsak ügynöki tevékenység keretei között lehetett tenni.” (Az utalást Fabiny püspöktől 2006.08.8-án kaptam – vö. 2. lábjegyzet).

¹⁵ Dr. Fabiny Tamás püspök 2006.08.08-i információja szerint – lásd a 2. lábjegyzetet.

¹⁶ Vö. ifj. Zászkaliczky Pálnak az Evangélikus Életről származó idézetével (lásd 1. lábjegyzetet).

– a donatizmus 4. századi nyelvét, de nem az intencióját használva –, hogy Isten ígését igazán hirdették és a szentségeket érvényesen szolgáltatták ki. A gyülekezeti tagság és egyházi hivatal viselői e reformatori és katolikus meghatározása felől nézve egy félelmeztől sokkal mentesebb és nyugodtabb bánásmódot várhattam volna a titkosszolgálatokkal való lehetséges kapcsolatok esetében. Ennek a fajta múltfeltárásnak azzal kellett volna kezdődnie, hogy az érintettek a maguk érintettségét kimondják. Ez azonban bámulatos módon sem a mi tübingiai egyházunkban, sem partneregyházainkban nem történt meg, néhány kivételtől eltekintve.

Egy személyes megfigyelésemet is szeretném megosztani: 1981 őszén az ordinációra való készülődés időszakában Leich tartományi püspök elmondta nekünk a maga hármas szabályát a titkosszolgálatokkal való kapcsolatokról: „1. Ne legyenek négy szemközti beszélgetések, 2. ne legyen találkozó semleges helyen, csak a hivatali szobában, 3. a hallgatási kötelezettséget nem szabad elfogadni. Ellenkezőleg: közölni kell, hogy a püspök tájékoztatva lesz.”¹⁷ Azt feltételeztem, hogy ő ezeket miattam mondta el abban a körben, mivel 1982 őszétől Genfben kellett lennem a Lutheránus Világszövetség főtákarának referenseként. Amikor 1989 karácsonyán – melyet édesanyámnál az akkori Nyugat-németországban töltöttem – visszaemlékeztem erre a jelenetre, akkor tudatosult bennem: ha a titkosszolgálat a „körömre koppintott” volna, rögtön az új évben telefonáltam volna Eisenachba, és ezt mondtam volna: „Püspök Úr, sürgősen beszélnem kell Önnel.” Persze ennek az volt a feltétele, hogy előljáróm, akivel hajlandó lettem volna beszélni, a társadalom diktatórikus rendszerében és a titkosszolgálat kihívásai közepette maga is úgy élt, dolgozott és viselkedett, hogy – néhány mindig adódó konfliktustól eltekintve – bizalom alakulhatott ki közöttünk.

5. tézis: Evangélikus egyházunkban a politikai döntések sokféleségét mindig figyelembe kell venni. E sokféleség miatt a politikai döntések teológiai reflexiót igényelnek.

A lehetséges titkosszolgálati kapcsolatok elemzése nem vezethet egy tényleges és esetleg reflektálatlan politikai leszámoláshoz. Itt kell megmutatkoznia annak, hogy a hit és tudás, egyház és világ, törvény és evangélium¹⁸ teológiai összekapcsolása az Isten – és Krisztus! – kettős kormányzásáról szóló alapelgondolás szerint valóban életképes-e. Ez a lutheri különbségtétel arra a felismerésre tanít, hogy Isten és Krisztus különösen az egyházban „a baljával” tart rendet! A titkosszolgálati kapcsolatok feldolgozására Isten és Krisztus „baljának” rendje kötelez.

Ennek a felismerésnek a legegyszerűbb következménye annak a ténynek az elismerése, hogy a lelkésznők és lelkészek között a legkülönbébb politikai nézetek és döntések léteznek, és hogy a vélemények különbségének jogát az esetleges

¹⁷ Werner Leich: Wechselnde Horizonte. Mein Leben in vier politischen Systemen, Wuppertal, Zürich 1992, 153. o.

¹⁸ Michael Beintker: Das Erbe des Kommunismus und die Kirchen, in: Die Kirchen und das Erbe des Kommunismus (1. lábjegyzet): „Teológiai reflexió nélkül az egyházi tevékenység feltartóztatlanul a rendszerétől idegen faktorok külső irányítása alá kerül. ... A teológiailag végiggondolt cselekedet az egyház szabadságának alapvető életfeltétele, teljesen függetlenül attól a kérdéstől, hogy az egyház egy diktatúra kényszerfeltételei között vagy a jogállami demokrácia környezetében él-e.”

titkosszolgálati kapcsolatok feltárásánál sem szabad kétségbe vonni. Az egyházi tisztséget viselők világosan szabályozott politikai és társadalmi célokhoz való csatlakozása Isten és Krisztus „baljával” való uralmát célozzák meg, és ezt alapvetően tolerálni kell. A politikai állásfoglalások sokféleségének elismerése egyházainkban azonban minden – hangsúlyozom: minden! – politikai messianizmus tudatos teológiai kritikával kell hogy együtt járjon: „Az evangélium megfelel számunkra a megváltást Isten szuverén cselekedetének horizontjában, és megtagadja a szociális igazságért való fáradozás, a békéért való munkálkodás de a nemzeti identitásért vagy a piaccgazdaságért való fáradozás szótériológiai elszínezését. Isten megváltó tette kívül senki és semmi nem emelhet szótériológiai igényeket” – így fogalmaz Michael Beintiker a már többször idézett konferencián Sandbjergben 2005 májusában.¹⁹

E gondolat közvetlen folytatásaként megnevezi azt a tennivalót is, ami a szocialista és kommunista titkosszolgálatokkal való kapcsolatokkal összefüggésben adódnak és amelyeket teológiai disputák stílusában, nem pedig a titkosszolgálatok problémájával való leszámolásként kell lefolytatni: „Ennek az alapvető ténynek a figyelmen kívül hagyása volt rendszeresen a marxizmus teológiai legitimációjának öngólja... Ugyanebbe a hibába esnek a nyugat szociálprotestáns irányzatai és azok, akik a régi szociális utópiákat a parúzia várásának hiányán keresztül akarják megmenteni és úgy tűnik mindeddig nem fogták fel, hogy Isten békessége felett mi nem rendelkezünk.”²⁰

6. tézis: Minden végkövetkeztetés csak azzal együtt érvényes, hogy az ember feletti végső ítélet nem a miénk.

Az „utolsó ítélet” végrehajtását – még a legkisebb formában is – Isten megvonta tőlünk. Egyedül ő mondhatja: „Enyém a bosszú és a megtorlás” (Deut 32,35a), vagy Pál olvasatában: „Ne álljatok bosszút önmagatokért, szeretteim, hanem adjatok helyet az ő haragjának, mert meg van írva: „Enyém a bosszúállás, én megfizetek” – így szól az Úr” – (Róm 12,19). A titkosszolgálatokkal való együttműködés feldolgozása egy rendkívül nehéz feladat valamelyik szolgatárs életének egy szakaszában, és nem lehet egész szolgálatának vagy egész életének megítélése.

Nemrégiben a budavári gyülekezet presbitériuma nagyszerűen fogalmazta ezt meg, mikor a már említett „Tényfeltáró Bizottság” három korábbi lelkészét az ügynöki kérdésben érintettnek találta. A presbitérium ezzel kapcsolatban ezt nyilatkozta: „...az irgalmasság viszont diadalmaskodik az ítéleten” (Jak 2,13). Ezzel azt akarjuk kifejezésre juttatni, hogy az érintettek szolgálatát gyülekezetünkben nem fogjuk elfelejteni, és amit Isten általuk a gyülekezetnek adott, az nem lett semmissé.”²¹

Hoffmann tartományi püspök személyi referenseként az érintettekkel való személyes beszélgetésekben azt tapasztaltam, hogy az arra való utalás, miszerint nem az egész élet vagy szolgálat fölött mondanak ítéletet, olyan mértékű felszabadító hatással járt, hogy meg lehetett vallani a saját érintettséget és bűnt. Ebből táplálkozhat az érintettség nyilvánosságra hozatala, a konzekvenciák vállalása, a

¹⁹ U. o.

²⁰ U. o.

²¹ Evangélikus Élet 2006.06.18. Dr. Fabiny Tamás püspök 2006.08.08-i információja alapján.

személyes változtatások elfogadása és kezdeményezése. Ezáltal lehetővé vált a régi érintettségből most nyilvánvalóvá lett töréseket elfogadni és kibírni a személyes élettörténetben.

7. tézis: A bűn és vétek közötti különbségtétel a múlttal való — teológiailag és etikailag felelősségteljes — szembenézést segítő elő.

Klara Butting a „Junge Kirche”²² című folyóiratban megjelent tanulmányában „Őseink követték el bűnt, mi pedig viseljük a vétküket” címmel a nemzetiszocialista bűncselekményekhez való kapcsolatunk alapján azt emeli ki, hogy amikor a múlt bűneit az utódok sajátjuknak érzik, az ahhoz vezet, hogy „elfordul a figyelem azokról az elődökről, akik a tettükért felelősek”. A bűn és vétek közötti különbségtétel olyan utat nyit meg, amely lehetővé teszi a múlt örökségével való felelősségteljes szembenézést:

„Azt remélem, hogy a férfiak és nők emberségük hibáiért a nemzetiszocializmus alatt ebben az értelemben Istennél kerestek és kaptak bocsánatot. De a vétek ezzel nincs lerendezve. A náci idők vétké a bűnök bocsánata által, melyet egyes emberek kértek, ezzel még nem tűnik el a világból. A bocsánat amit Isten nyújt, nem teszi semmissé azokat a sebeket, amelyeket mások kaptak. Ellenkezőleg. Ha Isten az embernek megbocsátja bűnét, és képessé teszi arra, hogy tetteinek a közösségre való pusztító hatásával mint saját vétkével felelősségteljesen bánjon.”²³

II. János Pál pápa halálának első évfordulója alkalmából a televízió egy filmet sugárzott az életéről, ami pápává választásával és az erről készült dokumentum felvételeivel ért véget.²⁴ A filmben egy fiatalember történetét is elmesélik, aki a kommunista Lengyelország titkosszolgálatának megbízásából poloskát helyezett el a lelkésze és professzora, Wojtyła gyóntatószékében és valamennyi gyóntatását lehallgatta. Később – de még a kommunista Lengyelországban – ez az ügynök feltárja titkát a fiatal, öt felszentelő Wojtyła püspököknek. Ő pedig spontán megbocsátja bűneit. A fiatalember pedig változtat az életén, és Lengyelország megújulásáért és megmentéséért dolgozik. De vétkével való aktív szembenézést, ami a bocsánat ellenére még hátra van, a film meglátásom szerint nem taglalja tovább. Pedig éppen erre lett volna szükség.

Egyházainknak így az a feladata – különösen partneregyházainknak az egykori szovjet birodalom országaiban –, hogy olyan utakon járjanak, melyeken a bűnbocsánat után megmaradó vétek feldolgozható lesz.

„határok fölött
egymásnak valamit mondani
kevés szóval lehet
és mégis
értjük egymást

²² V. ö. „<http://www.jungekirche.de/2005/305/butting.html>”

²³ U. o.

²⁴ Sajnos nem emlékszem sem a film címére, sem az adóra, amelyik levetítette.

²⁵ Jo Winter: die bande, Leipzig 1996, 4.24. A vers egy elkobzott feljegyzés képe mellett található, melyet a titkosszolgálat személyesen neki küldött postával.

hegyeken keresztül
egymást szólítva
néhány szótag ér csak célba
és mégis
mondatok nőnek belőlük

éveken át
egymást megérteni
néhány helyet érinteni
mégis marad
szívverés ujjaink hegyén”²⁵

Németből fordította: Percze Sándor

Kertész Eszter

Csupaszon

Se tél, se tavasz, semmilyen évszak.
Diófán gyászkendők: kiszáradt héjak.
Fekete madár gubbaszt. Felrikolt.
Egybemosódik minden, ami volt.

Lehámlik lassan, mit tudni véltem.
Pőréen kuporgok világnagy térden.
Cseppet sem fázom. Fürdözöm éppen
Isten sugaras tekintetében.

Isó Dorottya

Egy hittankönyv sorsa

Öt tanév óta a hitoktatók kezében a *Keresztfa titka tiündököl* című bibliai olvasókönyv

2000-ben a zsinati törvényeknek megfelelően egyházunkban egy új struktúra lépett életbe. Ez az új struktúra nemcsak a harmadik, a Dunántúli Egyházkerület létrejöttében mutatkozott meg, hanem abban is, hogy egyházi fórumaink (presbitériumok, közgyűlések) sok delegálttal kezdhették és végezhatték munkájukat, valamint abban is, hogy számtalan bizottság alakulhatott. (Összesen 16-ot nevez meg a törvény, pl. diakóniai, építészeti, jogi, gazdasági, katechetikai, liturgiaügyi, teológiai és etikai, evangelizációs stb.)

E nagy létszámú fórumok és a sokféle bizottság létrehozása mögött nyilvánvalóan az a törvényhozói szándék húzódott meg, hogy egyházunk népe minél szélesebb körben nyilváníthassa ki véleményét, vehessen részt problémáink megoldásában, hozhasson döntést és kamatoztathassa tudását, tehetségét, felkészültségét egyháza javára.

Ez pedig jelentős változást mutat a korábbi struktúrához képest, melyben a központi vezetés egy öt körülvevő csoporttal a hozzászólást ugyan megengedte, de a beleszólást, a részvételt nem.

A strukturális változás tehát megteremtette a lehetőségét annak, hogy végre minden egyházi személy arra a feladatra kapjon megbízást, amelyekre alkalmas, és hogy minden kezdeményezés, mely egyházunk érdekében születik (és természetesen „megáll” hitvallásaink és egyházunk belső rendje mércéjén), célhoz érhesen. (Az, hogy ez a lehetőség túlnyomórészt kihasználatlan maradt, már nem a struktúra „bűne”. Szokásokat, attitűdöket, gondolkodásformákat egy új struktúra nem képes megváltoztatni, mint ahogyan az érdekcsoportok működését, és a feudális tekintélyelvűség magatartását sem.)

*

Az új struktúra jegyében kaphattam meg én is a lehetőséget, hogy egyházkerületünket a katechetikai bizottságban képviseljem. Olyan munkaterületre kaptam megbízást, mely lelkeszi szolgálatom jelentős részét jelentette, melyben akkor már 11 éves gyakorlattal rendelkeztem, s amelyben tanmenetek készítésével, hitoktatási anyagok fordításával, szemléltető anyagok gyűjtésével nemcsak saját gyűlekezeti munkánkat, hanem a lelkeszi munkaközösségünkbe tartozó lelkeszek és hitoktatók munkáját is segítettem.

Amikor első alkalommal vettem részt a katechetikai bizottság ülésén, az a reménység volt bennem, hogy talán még nagyobb körben, egyházunk érdekében is munkálkodhatom. E reménységemet csak erősítette az, hogy kiderült milyen nehéz és fáradságos munka vár a bizottságra. A '90-es években létrejött egyházi általános és középiskolák számára nincsenek tankönyveink, a hittanból érettségiz-

ni szándékozó diákok számára nincsenek kijelölve a tudásszintek, a gyülekezeti hitoktatásban is számtalan különböző probléma adódik: vannak önkormányzati iskolában délután tanító lelkészek és hitoktatók; vannak gyülekezeti helyiségben órákat szervezők; vannak egy korosztályú csoportok, de két, sőt több korosztályú összevont csoportok is; vannak kis és nagy létszámú hittanos osztályok, sőt előfordul, hogy egy gyermekkel kell foglalkoznia a hitoktátónak. További kérdést vet fel a heti egy és a heti két hittanórával működő iskolák tananyaga.

Az első néhány bizottsági ülésen a jelenlévők között (az első ülés kivételével soha nem voltunk teljes létszámban együtt), kikristályosodott az a nézet, hogy a hitoktatásban két fő irányt mindenképpen meg kell határozni. Az egyházi iskolák hitoktatása az egyik irány. Itt többnyire heti két órája van egy csoportnak. A gyülekezeti hitoktatás a másik irány, melyben heti egy órában tanulnak a gyermekek hittant. Úgy láttuk, hogy a két fő irányt külön-külön kell végiggondolni és kidolgozni - tankönyveket készíteni -, de azt is láttuk, hogy ez rendkívül nagy munka, s meghaladja erőnket.

E helyzetelemzés azonban érthetlenné tette számomra azt az elgondolást, hogy mindent nulláról kellene kezdeni. Tudtam, hogy van olyan anyag, amely megfelelő formába öntve használható lenne, s gondjaink egy részére - nevezetesen a gyülekezeti hitoktatásra - megoldást jelenthetne. Ez a kéziratban meglévő anyag az id. Magassy Sándor - Magassy Katalin által írt Keresztfa titka tündököl című ötrészes hittankönyv sorozat, melyet fénymásolatban nem is egy gyülekezetben használtak. Igaz, egyszer már oda került ez az anyag egy egyházi fórum elé, melyen a korábbi struktúra jellemző megnyilvánulásként a „központi elképzeléseket képviselők” elutasították a könyv megjelenését, de amelyen „olyan közhangulat alakult ki, amely az elutasítás ellenére is kíváncsún tartotta hittankönyvünk megjelentetését segítségül a hitoktatók számára.” (in: Keresztyén Igazság új folyam 43. szám - Magassy Katalin - id. Magassy Sándor: „Konzervatív” hittankönyveink)

A katechetikai bizottságban tehát ismét felhoztam a Keresztfa titka tündököl ügyét, s javasoltam, hogy most végre szakmai szempontok alapján tárgyaljuk meg az anyagot. A jelenlévők ezzel egyetértettek, s kérték, hogy ismertessem velük azt.

A következő ülésen előterjesztettem tervünket: az ötrészes hittankönyvet egy kötetben adhatnánk ki. Ezzel olyan tartós tankönyv készülne, melyet öt évig használhatnának a tanulók, sőt testvéreiknek is továbbadhatnák. A gyülekezeti és szórvány körülmények között tanító hitoktatók és lelkészek tudják, milyen hangsúlyos minden költségcsökkentő tényező! A könyv formáját magam terveztem: színes könyv gyermekrajzokkal illusztrálva. A könyv mellé pedig öt munkafüzet elkészítését javasoltam, melyeken keresztül a hitoktató az anyag elsajátítását segíti elő. (A szülőknek így évről-évre csak az olcsó munkafüzetet kell megvásárolniuk.)

A katechetikai bizottság minden tagja írásos anyagot kapott a tervről, s míg ők ezt tanulmányozták, addig mi (a szerzők és én) felkértünk lelkészeket és hitoktatókat a munkafüzetek elkészítésére, valamint a környező gyülekezetek hittanosait arra, hogy rajzokat küldjenek nekünk az illusztrációhoz. Lelkes munkacsoport alakult, akik sem az idejüket, sem a pénzüket nem sajnálták ezen ügy szolgálatába állítani. Terveinket lelkészek és hitoktatók sokasága aláírásával is támogatta. Mindannyian izgalommal vártuk a bizottság döntését: hozzájárul-e az anyag kiadásához vagy sem.

Az ülés, melyen ez eldőlt, a következőképpen zajlott le: a katechetikai bizottság vezetője, Sólyom Anikó, valamennyi bizottsági tag számára kiküldte azt az 5 szempontot, amely alapján kérte a vélemények kialakítását. Ezek a szempontok a következők voltak:

- „1. Hogyan illeszkedik a tankönyv koncepciója a tanterveinkhez?
2. Mennyire használható a tankönyv sokoldalúan iskoláinkban és gyülekezeteinkben?
3. Hogyan felel meg a könyv a hittantanítás mai módszereinek, miben nyújt többet egy frontális munkában zajló történet el- és megbeszélésnél?
4. Mennyire veszi figyelembe a tanulók életkori sajátosságait?
5. Mennyiben illeszkedik a gyerekek egyéb tankönyveihez formai szempontból?”

Az ülésen megjelenő bizottsági tagok, (a 14 tagú bizottságból 8-an voltunk jelen) sorban elmondhatták véleményüket, majd titkos szavazással döntöttünk: 6 nem, 1 tartózkodás és 1 igen szavazat mellett a bizottság elutasította a könyv megjelenését. 2002. május 29-én tehát a teljes bizottság kevesebb, mint 50%-a döntése értelmében minden addigi munkánk feleslegesnek és alkalmatlannak bizonyult!

Vajon hogyan történhetett ez meg? Érdemes a következő néhány mozzanatot mérlegelni:

1. Az öt szempont csupán pedagógiai kérdéseket vett figyelembe. Ez valószínűleg azt jelentette, hogy tartalmi, azaz teológiai kifogások, problémák nem merültek fel könyvünkkel kapcsolatban. De ha így van, akkor vajon nem a legfontosabb kritérium érvényesül könyvünkben, s csak részletkérdések megvitatására lett volna szükség, mely a kiadást nem teszi lehetetlenné? (Természetesen a vélemények között elhangzott néhány teológiai kifogás is, ezek azonban olyan nevetségesek voltak, hogy komoly érvként semmiképpen nem indokolták munkánk kiadhatatlanságát. Az egyik kifogás például így hangzott: teológiailag nyitott, vitatott kérdés az, hogy a halál a bűn következménye-e; egy másik kifogás azt nehezményezte, hogy nem helyes ez a mondat a könyvben: az ember kapcsolata az Istennel, úgy kezdődik, hogy Isten megszólít; volt olyan kifogás is, hogy hogyan beszélhet az első könyv a gyermekeknek a keresztségről, amikor még nem beszélt Jézusról; stb.)
2. Az első szempont alapvetően értelmezhetetlen volt. Hiszen érvényes tantervek az időtájt egyházunkban nem voltak. Pedagógus fejfel gondolkodva pedig fel kell tenni a kérdést: vajon milyen fajta tantervre gondoltak a kérdés megfogalmazói? Csak az 1950-1989. közötti időszak ún. leíró tantervére gondolhattak, melyről a tantervelméletek is úgy emlékeznek meg, mint a tantervkészítés „sötét” időszakára, amikor a tanterv óráról-órára kötelezte a tanítót/tanárt a megtanítandó tananyagra, s ehhez csak egyetlen tankönyvet engedélyezett használni! Néhány ‘nem’mel szavazó bizottsági tag véleménye is, melyet a katechetikai bizottság vezetője írásban is megfogalmazott, erre enged következtetni. „Hiszen tankönyvvé csak érvényes tantervhez készült anyag nyilvánítható.” illetve: „Elismeri a bizottság, hogy szükség van alsó tagozaton jól használható könyvre, de úgy látja, hogy most egy tanterv- és tankönyvalkotási (sic!) folyamat közepén vagyunk, amihez a

- kiadandó könyveknek *igazodnia kellene*.” (kiemelés tőlem) (A Mária Terézia által kiadott Ratio Educationis (1777) nem ilyen szigorú. Az általa meghatározott tananyagot a tanár szabadon rendezhette tanmenetbe, s hozzá különböző tankönyvek közül választhatott. Ez az ún. sillabusz tanterv. Manapság azonban az oktatás terén a NAT (Nemzeti Alaptanterv) van érvényben, mely központilag az egyes műveltségi területek alapkövetelményeit írja le a 4. a 6. a 8. a 10. és a 12. tanév végére. De, hogy ezt az alapkövetelményt milyen óraszámmal, milyen tankönyvvvel, milyen tantárgyi megnevezéssel, melyik tanévben, milyen bővítésekkel akarja tanítani – ez már az iskola, és az iskolában tanító pedagógusok kompetenciája, amihez természetesen rengeteg segédanyagot, tájékoztatást kapnak és hatalmas tankönyvkínálatot. Így a Nemzeti Alaptanterv „az egységesség és a differenciálás, a kötöttség és szabadság egyensúlyát kívánja megteremteni.” (in: Falus Iván: Didaktika 206. oldal)
3. A második kérdésre egyértelműen pozitív választ tudtunk adni. Könyvünk – különösen is a munkafüzetekkel kibővítve -, számtalan iskolai és gyülekezeti hitoktatásban kipróbálást nyert. Soha még egyetlen tankönyv megjelenése előtt nem nyújtott ennyi tapasztalatot, mint ez. (Természetesen mi mindig hangsúlyoztuk: a szórványhitoktatás számára kívántunk segítséget adni. Bennünket nem zavart az, hogy más tankönyvek is megjelenjenek a piacon, melyek más környezethez, más lehetőségekhez alkalmazkodnak. Mi csak a lutheri teológia kritériumát tartottuk fontosnak. A módszerek, melyeket a pedagógia tudománya határoz meg, csak másodlagosak ehhez képest, és a tanító – esetünkben a hitoktató – személyétől függenek. A hitoktatónak kell olyan módszert választani, mely pedagógiai személyisége számára hiteles, s akkor tudja megfelelően közvetíteni a gyermekek számára a tananyagot. Éppen ezért a pedagógia tudománya elsősorban nem értékelő, hanem leíró tudomány. „Megengedi” a pedagógusnak a saját módszer, stílus, attitűd kiválasztását.)
 4. Mindezek már a harmadik szempont megértésében is segítenek. A kérdés a hitoktató módszerére vonatkozik, melyet egy tankönyvön lehetetlenség számon kérni. Ahány hitoktató használja e könyvet és munkafüzeit, annyi különböző alkalmazása van. E kérdés tehát alkalmatlan arra, hogy egy tankönyvcsomag alkalmasságát vizsgálja.
 5. A tanulók életkori sajátosságait a munkafüzetekben próbáltuk figyelembe venni. Hiszen egy jó tanár a tananyagot nem a tankönyvből olvassa vagy olvastatja el, hanem saját maga, saját szavaival mondja, magyarázza, meséli el. A tankönyv arra való, hogy a gyermek felelevenítse belőle az órán hallottakat.
 6. Az egyéb tankönyvekhez való formai illeszkedés alapján pedig elmondható, hogy vannak sokkal színesebb, sok képpel ellátott tankönyvek, de ugyanakkor vannak a miénktől sokkal silányabb papíron, képek nélkül, pusztán a tömény tananyag szövegét tartalmazó tankönyvek is. (Gyermekeim iskolai tapasztalatai alapján írhatom ezt.) Az azonban bizonyos, hogy a katechetikai bizottság ‘nem’-mel szavazó tagjai erről – egy kivételével – semmit sem tudhattak. Hiszen ebben a korosztályban (6-11 évesek) csekély vagy semmiféle gyakorlattal nem rendelkeztek akkor - sem, mint szülő, sem mint hitoktató.

*

Bár a katechetikai bizottságnak továbbra is tagja maradtam (2006-ig tartott a mandátumunk), a bizottság munkájában már nem tudtam részt venni. A katechetikai bizottság ezek után kidolgozott egy tantervet minden korosztály számára (I. Evangélikus Közlöny 2004. július 30.). De amíg a tanterv előszavában így fogalmaz: „fontos jellemzője tanterveinknek, hogy egészen konkrét megfogalmazásban, részletes lebontásban tartalmaznak bőséges anyagot. Ezzel olyan tágas keretet kívánunk biztosítani a hitoktátónak, amiből válogatva mindenki a saját csoportjának adottságai szerint építheti fel saját tanmenetét”, addig e tantervhez továbbra is csak egy tankönyvet rendel az egyes korosztályok számára. Sőt arra törekszik, hogy ezeket a tankönyveket kizárólagossá tegye! (I. a hitoktatási adatlapokhoz csatolt levél: „A hitoktatói óradíj folyósításának feltétele, hogy a szervezett csoportokban az előírt tanmenet alapján és *egyházunk által kiadott hittankönyvek* alapján történjen az oktatás.”) (kiemelés tőlem) Így a bizottság egy sajátos keverék tantervet alkotott, melyet bizonyos, hogy mind teológiai, mind tantervelméleti szempontból alaposan át kell gondolni!

Munkacsoportunk a döntés után nem reménytelenül, de kilátástalanul folytatta tovább vállalt feladatát. Mígnem Schermanné Szász Emőke munkatársunk (tanító és hitoktató) fel nem fedezett egy állami pályázati lehetőséget, melyet Egyházi fenntartású közoktatási intézmények innovációja címen a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány írt ki.

A pályázat olyan jól sikerült, hogy a kiosztott összegek között a legmagasabbat, 1 millió forintot nyertünk el. Így megteremtett a kiadás anyagi bázisa. E mellett az összeg mellett a Dunántúli Egyházkerület támogatását is bírtuk, valamint magányszemélyek adományai által gazdagodtak lehetőségeink. Az időközben sajnos elhunyt id. Magassy Sándor temetése alkalmával a koszorúmegváltás összegét a Magassy család a kiadás támogatására kérte. A könyv színes kiadását azonban így sem tudtuk vállalni. Kénytelenek voltunk az olcsóbb megoldást választani: fekete-fehér könyvhöz színes mellékletben csatolni a kiválogatott gyermekrajzokat, és rajzszakos középiskolások illusztrációit. Ma is sajnáljuk, hogy erre a változtatásra kényszerültünk. Viszont minden egyes leckéhez készült egy-egy grafika (művész-tanár készítette!), melyek kiszínezésével a gyermekek maguk tehetik színessé tankönyvüket! A hittankönyv, az öt munkafüzet és az Útmutató (a tanári kézikönyv) 2003. nyarán jelent meg.

*

Azóta kb. 80 gyülekezetbe jutott el, és 55 gyülekezetben rendszeresen használják. Van iskola, mely évek óta rendeli. A hitoktató maga döntheti el, hogy milyen módon kívánja használni: csak a munkafüzetet adja a gyermekek kezébe vagy a könyvet is; megvásároltatja a gyermekekkel a könyvet vagy a gyülekezet/iskola tartós tankönyvként bocsátja a tanulók rendelkezésére azt. Ily módon a hitoktatás nagyon változatos körülményeihez jól adaptálható a tankönyvcsomag.

Erről számolnak be a lelkesítársak is: Mencshelyen és Győrújbaráton, de Pusztavámon is iskolai és gyülekezeti hitoktatásban egyaránt használják, többnyire összevont osztályokban. A könyvet és a munkafüzeteket a gyermekek kezébe adják, bár Győrújbaráton a könyvet a 2. osztálytól kezdődően veszik használat-

ba. Galgagyörkön csak a munkafüzet van a gyermekek kezében egyrészt anyagi okok miatt, másrészt pedagógiai okok miatt – a gyermekek előre elolvasnák –, harmadrészt pedig azért, mert öt év alatt elhagynák, tönkretennék a gyermekek a könyveket. E néhány példa arra is rámutat, hogy a hitoktató „nem úszhatja meg” a saját lehetőségei és körülményei átgondolását és a tankönyvcsomag helyi sajátosságokhoz való alkalmazását. De amíg a változatos körülményeket figyelembe vevő tankönyvek sokasága nem áll a hitoktatók rendelkezésére, addig a Keresztfa titka tündököl fontos, hasznos és nélkülözhetetlen a gyülekezeti hittan tanításában!

Valamennyi lelkészárs hangsúlyozza a tiszta tanítás elsődlegességét, melynek érvényesülnie kell egy hittankönyvben, s amelyet meg is talál tankönyvünkben. Egyikük így fogalmaz: „A teológiai langyos, újhullámos és tévtanításos, modernista anyagoktól az Isten mentsen, még akkor is, ha gyönyörű kisserelésben vannak!” (Hanvay László)

S, hogy milyen módosításokat javasolnak a lelkészársak?

- a tankönyv szövegét egyes helyeken egyszerűbbé, gyermekeszerűbbé kellene tenni,
- a nehéz dallamú énekek helyett könnyebben tanítható énekekre volna szükség,
- egy kronológiai táblázat segítené a bibliai történetek időrendi sorrendbe állítását,
- az elsős munkafüzetben még inkább törekedni kellene az írásos részek csökkentésére,
- a munkafüzetek feladatait most már a tapasztalatok tükrében átnézni, s ahol nem érik el az adott korosztály szintjét, ott javítani rajta,
- a foglalkoztató (barkácsolós, kívágós, ragasztásos) feladatokat bővíteni,
- és természetesen a könyvet színes kivitelezésben tetszetősebb formában újra elkészíteni és kiadni.

Ezek a javaslatok a Keresztfa titka tündököl tankönyvcsomagnak már a jövőjébe mutatnak. Számba kell venni, hogy közülük mit tudunk megvalósítani, mire van lehetőségünk és kapacitásunk. Mindehhez minél szélesebb körben kell felhasználnunk véleményét és tapasztalatait megkérdezni, és megismerni.

Így remélhetjük, hogy a nehéz körülmények között született, de szeptembertől már az ötödik tanévét kezdő hittankönyv és munkafüzetek újabb öt évre (vagy kétszer, háromszor öt évre) alkalmas eszközei lesznek a hitoktatásnak, hitoktató és hittanos gyermek egyaránt örömet lel benne, segítségével pedig úgy nevelhetjük tanítványainkat, hogy hűséges, egyházát, gyülekezetét szerető felnőttek legyenek Isten dicsőségére és gyülekezeteink, egyházunk javára.

(Köszönet Hanvay László, Kapi Zoltán, Németh Szabolcs és Pintér János lelkészársaknak, akik azzal, hogy leírták véleményüket és tapasztalataikat a Keresztfa titka tündököl tankönyvcsomaggal kapcsolatban, segítségemre voltak e tanulmány megírásában!)

Testvérek között, IV. Skandináviában*

Legutóbb megállapodtunk abban, hogy ezt az utat a hit útjának nevezzük. A hit útja a legszebb út. A legbiztonságosabb út. Ez persze nem jelenti szükségszerűen azt, hogy ez a föld örömeihez igazodó út.

Svájcban március közepére a tavaszi napsugár csókja fölszívta a vastag, a szokatlanul vastag hótakarót. Valami káprázatosan szép tavaszt ígért. Az én utam azonban nem az ébredező, csalogató tavaszi napfény nyomán vezetett. Isten parancsoló uja Észak felé mutatott. Vissza — a télbe! De itt is — testvérek közé.

Életem első repülőútja előtt álltam. A szárazföldi utazásnak olyan nehézségei voltak, melyeket nem tudtam leküzdeni. A régi svéd barátok előzékenysége és szeretete áthidalta ezeket a nehézségeket. Lehetővé tették, hogy Svájcból repülőgépen utazzam Svédországba. Készen kezembe adták a repülőjegyet.

Nem kis szorongással érdeklődtem, mit, hogyan kell csinálni a repülőúton. Genfben találkoztam egy hollandus egyházi emberrel, aki néhány nappal előbb repülőgéppel jött ide, és hatalmas téli viharba keveredett. Nagyon betegem ért szárazföldet. Ő persze nem a legjobbakkal bízott. Nem sok időre volt azonban szükségem, hogy a legteljesebb nyugalom töltsön el. A repülőgép eszményien szép időben, csendes légköri viszonyok között tette meg a Genfből Malmöbe vezető utat. Svájc fölött felhőtlen volt az ég. Tündéri kép tárult elém. Mintha térképet olvasnék. Ezen Genf utcái úgy terültek szemem elé, mint a szállodai szobám asztalán, amikor a térképen nézegettem, merre is menjek. Mikor Németország fölé kerültünk, a föld fölött, de a repülőgép alatt, összefüggő felhőtakaró volt. Sajnáltam, hogy a földből semmit sem láthattam. De ezért is megkaptam a kárpótlást. Maga a végtelen felhőtenger is csodálatosan szép látvány, felülről tekintve. Hómezőnek tetszik, mely vakító fehéren nyúlik el a látóhatár széléig. Az állandóan gomolygó felhők pedig mindenféle jéghegyek képét rajzolják tekintetem elé. Legfeledhetetlenebb látványom azonban az marad, amikor egyszerre csak a szivárvány színképződéseire lettem figyelmes. Amint nézem-nézem az erősödő színeket, egyszerre csak kirajzolódik elém valóságosan a szivárvány, de nem úgy, amint azt gyermekségem ideje óta a földre vetett lábakkal láttam, félkörben, hanem — teljes körben. Hosszan elgyönyörködtem benne.

Ez a gép — Frankfurtban történt leszállás után — Koppenhágáig szállított. Itt másik gépbe kellett átszállnom, hogy még húszperces repülés után megérkezzem a svédországi Malmöbe.

SVÉDORSZÁG

Tizenkilenc esztendővel ezelőtt, segédlelkész koromban itt töltöttem el egy egyetemi évet. Tizenhét évvel ezelőtt pedig magyar evangélikus egyházunk kép-

* A budapesti Deák téri gyülekezetben 1947. október 3-án elhangzott előadás.

viseletében másodszor jártam itt, a Belmisszió és Diakónia Világszövetségének közgyűlése alkalmából.

Milyen érdekes élmény lehetett újra viszontlátni ezt az országot — gondolják bizonyára hallgatóim. Az volt. Érdekes, melengető, boldog élmény. Szívem túlradt hálaadással Isten iránt, hogy ezt megérnem engedte. Úgy éreztem, hogy egy kicsit hazajöttem.

Az emlékek raja tódult föl lelkemből. Emberek arca elevenült.

Visszaemlékeztem a svéd egyház nagy érsekére, Söderblom Náthánra. Atyai gondoskodása, melyben diákkoromban részesített, hálával tölt el mindmáig. S amikor számba veszem régi jó barátaimat, újra elfog a csodálkozás: micsoda éles szeme, milyen emberismerete lehetett az érsek úrnak! Amikor fiatalon bemutatkoztam előtte, azt mondta nekem, hogy a diákmenzán olyan asztaltársaságba osztat be, melyben csupa olyan fiatal svéd teológus van, akiktől a svéd egyház sokat vár. S most, nem is két évtizeddel később, volt asztaltársaim közül Hultgren Gunnar svéd püspök, Hylander Ivar dómprépost, Karlström Nils egyetemi magántanár, Ehrenström Nils a genfi ökumenikus tanács tanulmányi osztályának vezetője, aki hazánkban is megfordult, és sok jó barátot szerzett itt is magának. Írásairól nálunk is országszerte ismert Giertz Bo, az otthon ünnepezt író. Johansson Hary a svéd egyház segélyező szervének igazgatója, Lindeshog Gösta pedig a svéd egyházi tanár-tanító egyesületnek a vezetője. Íme: Söderblom érsek úr megvalósult jóslata!

Örömmel töltött el magyar fiainkkal való találkozásom is. Vajta Vilmos ösztöndíjas lelkészünk hatodik esztendeje végzi itt tanulmányait. Teológiai licenciátust szerzett, és doktorátusán dolgozik. Tanárai a legnagyobb elismeréssel szólnak róla. Leskó Béla és Pósfay György bányakerületi segédlelkészeinket mintegy fél éve bocsátottuk ki ide ösztöndíjasként, és máris otthonosan forognak diáktársaik között.

Újra itt vagyok tehát Svédországban!

Bizonyos vonások Svájcra emlékeztetnek. A béke világa ez is. A svéd népnek másfél évszázada nem volt háborúja. Amíg más népek háborúban öldökölték egymást, Svédország népe nem maradt tétlen. Úgy érezte, hogy neki a véres csatamezőkre el kell vinnie az evangéliumból fakadó szeretet mentőszolgálatát. Ezt tette az első és a második világháború során mindenfelé. Vöröskeresztes szolgálatával elérte a fogolytáborokat. Amikor pedig véget értek az öldöklő csaták, akkor az ínségesek, a betegek istápolására sietett. El tudja-e valaki valahol is feledni azokat az autóbusz-karavánokat, melyek kék alapon aranyárga keresztes zászlójukkal Budapest ostroma után elsőként jelentek meg? A béke hírnökei voltak. Gyermkeinknek tejet, betegeinknek orvosságot hoztak. Semmi mellékes céljuk nem volt. Nem gyarmatosítottak, nem kívántak érte fizetséget. Isten iránti hálájuk önkéntes adója volt ez azért, hogy ők nem jutottak olyan sorsra, aminőre mi jutottunk. A közöttünk megjelenő svédek az önzetlen keresztyén szeretet munkásai voltak. És azok voltak ők mindannyian otthon is.

Itt, Svédországban ismerős, otthonos környezetbe jutottam. A régi barátoknak ebben a világában munkám irama is erősen megnövekedett. Svájcban, az egyház világszervezeteinek irodáiban és konferenciáin főként tárgyalásokon kellett részt vennem. Svédországban egymást érik a meghívások különböző szolgálatok ellátására. Lund, Uppsala és Stockholm székesegyházaiban, sok más egyházközség istentiszteletén, gyülekezeti estjén, falusi és városi gyülekezetek nőegyesületében

és ifjúsági összejövetelén, teológiai hallgatók internátusában igehirdetéseket és előadásokat kellett tartanom. Örültem ezeknek az alkalmaknak, és szívesen szolgáltam, amennyire időm és erőm engedte. Egyházi folyóiratok is rendelkezésemre bocsátották hasábjait. Így alkalmam nyílt arra, hogy egyházunk köszönetét töl-mácsoljam a svéd egyház egész közösségének azokért a segélyekért, melyeket ed-dig nekünk juttatott. Egyben tájékoztatást is tudtam adni mostani helyzetünkről. Persze, a fent elsorolt szolgáltatokon kívül itt is bőségesen jutott részem a különbö-ző tárgyalásokból is.

Svédországban végzett szolgálatom néhány eredményét még ott időzésem napjaiban láthattam meg. Innen kapott segítséget a főtí Belmissziói Otthon. Belőle rendbe tudta szedni épületét, és kiegészíthette berendezését. A svéd tanár-tanító egyesület a mi tanítóegyesületünk révfülöpi intézményét sietett támogatni. Az Özvegy Papnék Otthona is kapott bizonyos támogatást. Ígéretet is nyertem arra, hogy a ránk következő évben lebonyolításra kerülő gyűjtésből magyar egyházunk tekintélyes segítségre számíthat.

Egész utazásom során Svédország lett a hídfo, ahonnan a különböző irányokba elindultam, és ahova vissza-visszatértem. Négyyszer utaztam be és ki.

DÁNIA

Ha részletesebben akarnék szólni Dániáról is, akkor nagyjából ugyanazt kellene elmondanom, amit az imént Svédországról mondtam. Nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni. Utam beosztása is úgy hozta, hogy itt csak igen rövid időt tölthettem. Azért csak néhány kiegészítő megjegyzést szeretnék elmondani Dániával és evan-gélikus egyházával kapcsolatban.

Dánia a második világháború megpróbáltatásaitól nem maradt mentes. Hosszú ideig nyögte a súlyos német megszállást. Több légitámadás anyagi károsodást is okozott az országnak. Gazdag termelőmunkával, nagy és önzetlen szorgalommal hamarosan kiheverte a megpróbáltatások következményeit. És mihelyt talpra állt, azonnal a segítők sorához csatlakozott ő is.

Közülnk bizonyára sokan emlékeznek hálás szeretettel a mindig mosolygó arcú dán gyermekvédőnőre, Abrahamsen Tove kisasszonyra. Azóta asszony. Zeuthen Mogens koppenhágai lelkész felesége lett. A férjét ugyancsak sokan ismerjük, mert egy békeévig itt volt ösztöndíjas Magyarországon. Ezt a házaspárt nemcsak néhány esztendő emléke kapcsolja össze hazánkkal, hanem házasságuk megtalálása is idefűzi őket szegény hazánkhoz. Otthonuk valóban a ma-gyarok iránti szeretet házává lett. Különösen a gyermekeket segélyező munkában fáradhatatlanok. Amiképpen az egész dán népnek, úgy Zeuthenének is igaz lelki örömet ad, amikor látják, hogy a sápadt-soványan odaérkezett magyar gyermekek arcocskáin újra kinyílnak az élet rózsái.

IZLAND

Földrajzi szempontból közelebb fekszik ugyan Izland szigete az amerikai szárazföldhöz, mint Európához, mivel azonban ezer esztendővel ezelőtt norvég telepesek népesítették be, és mivel egészen a második világháborúig Dánia társor-szágát képezte, Izland szabad-államot Skandináviához szokták számítani. Egyházi szempontból pedig mindenképpen idetartozik. Innen vette keresztyénségét, innen

kapta a reformációt, ide jönnek teológiai továbbképzésre egyházi munkásai, itt szentelik fel püspökeiket. Izland körülbelül Magyarországhoz hasonló nagyságú sziget, lakossága azonban alig haladja meg valamivel a százezret. Az ország lakossága szinte maradéktalanul evangélikus. Mivel igen régóta felkeltette érdeklődésemet, azért nagyon szerettem volna személyesen ellátogatni itt élő hittestvéreinkhez is, de utazási időm beosztása és kötelességeim kötött időpontja sem Amerikába menet, sem onnan jövet, nem tette lehetővé számomra, hogy ezt a tervemet megvalósítsam. Így hát meg kellett elégednem azzal, hogy a Lutheránus Világgyűlésen érintkezésbe léptem az izlandi egyház küldöttségével, és meleg barátságot kötöttem Izland ez idő szerinti püspökével, Sigugeir Sigudssonal.

NORVÉGIA

A fjordok hazája a térképen elég nagy ország. Hegyei is égbenyúlóan magasak. Ha néha-néha norvég emberekkel találkozunk, rendszerint azok is jól megtermett emberek szoktak lenni. Népnak kicsi a norvég nép. Legalábbis az anyaországban maradt része kicsi. Norvégia lakosságának száma mindössze hárommillió. Városainak méretei is aprók. Különösen azért éreztem mindent olyan föltűnően parányinak, mert közvetlenül Amerikából jövet érkeztem ide. Előző napon még New-Yorkban voltam. (Még egyszer emlékeztetek arra, hogy úti beszámolómat nem idői sorrendben állítottam össze, hanem földrajzi egységek szerint.) Mintha valami mesebeli varázsló kéz kicsinyítő szemüveget rakott volna a szememre, olyan furcsán különös volt minden. A főváros, Oslo épületei, a királyi vár, a parlament, az egyetem, az utcákon futó autócskák... és általában minden... És milyen különös, még azok a férfiak is, akikkel dolgom volt, termetre ugyancsak mindannyian kicsinyek voltak.

De ne induljunk a külső látszat nyomán! Amúgy sem engedtem volna magamat egykönnyen megtéveszteni. Sokkal jobban ismertem őket, semhogy a látszat megcsalhatott volna. De nem is lehetett tévedni. Akadt a világháború gigászi küzdelmei között sok hős, aki az egyházért bátran küzdött. De az egyház legkiemelkedőbb hősei itt termettek, Norvégiában!

Norvégia becsületes semlegességgel távol akarta magát tartani a háborútól. Önhibáján kívül került abba a súlyos helyzetbe, hogy a német támadással szemben védekeznie kellett. Kicsi hadserege a túlerővel szemben vereséget szenvedett. Így következett el az országra a megszállás keserves időszaka és az azzal járó végeláthatatlan szenvedés. Hárommillió kis népnak föl kellett vennie az ellenállás hősi küzdelmét azzal a német néppel szemben, melynek akkor a legerősebben fölfegyverzett hadserege volt, és a fél világ fölött gyakorolta már a győző uralkodó jogait. És Norvégia vállalta ezt a küzdelmet.

A norvég ellenállási harcban a zászlóhordozó a norvég evangélikus egyház volt. Az egyház Urának nevében már akkor síkraszállt, amikor a hódítók és az őket kiszolgáló áruló kormány még nem is az egyház ősi falát kezdték ostromolni. Az egyház ellenállási harcának néhány fontos mozzanatát vázlatosan megrajzolom.

Az első támadás, melyet a norvég nép életgyökere ellen intéztek a megszállók, az igazságszolgáltatás szabad érvényesülése ellen irányult. Nem volt senki, aki a független bírások érdekének megvédelmézésére síkraszálljon. Megtette az egyház.

Azután a tanítási szabadság került veszedelembbe. A tanítók, tanárok az állam tisztviselői voltak, és nem volt semmiféle olyan szervezetük, amelyben egybetömörülve, eredményesen szállhattak volna szembe az elnyomóval. Megtette az egyház.

Majd az áruló kormány megalakította az ifjúsági szervezetet, melybe bekényszerítette egész Norvégia ifjúságát. Ezzel az intézkedéssel nagyon kérdésessé vált a szülőknek gyermekeikhez való joga. Bár ez az erőszakos beavatkozás minden otthonnak kimondhatatlan fájdalmat jelentett, nem volt módjuk a szervezett védekezésre. Ezt is az egyház vállalta.

Végül magának az egyháznak a szabadsága került pergőtűz alá. Az egyház évezredes falai mögött pedig önként vállalt, bátor szabadságharc indult meg. És az egyház valóban erős várnak bizonyult. Ebben a várban védelmezték meg az egyház és a nemzet minden drága kincsét, melyet a múlttól kaptak. Az egyház szabadságharcának vezetője, lelke, hőse és győztese Berggrav Eivind, oslói evangélikus püspök volt.

E harc ára nem volt olcsó. Az evangélikus egyház mind a hét püspökét elmozdították állásától. bebörtönözték és internálták őket. A norvég egyház papjai egyben állami hivatalnokok is. Ők végzik az anyakönyvezést. Az egyház ugyanis jellegzetesen államegyház. A lelkészek javadalmukat az államkincstárból kapják. Ezek a norvég lelkészek — két (2) százalék kivételével — lemondtak hivataluknak arról a részéről, mely az államra tartozott. Ezzel együtt természetesen lemondottak biztosított jövedelmükről, a kenyérről, mely családjuk fenntartására szolgált. Ezek a lelkészek fenntartás nélkül, mindenestül Isten gondviselő kegyelmére bízta magukat és övéiket. A szabadságért minden áldozatra kész norvég egyházi nép pedig Istentől parancsolt kötelességének érezte papjai támogatását. Ez igen hősiessé kiállás volt az egyház papjai részéről. És valóban: az ember Norvégiában alig találkozik pappal, aki néhány hetet, hónapot vagy keserves esztendőket ne töltött volna börtönben vagy internálótáborban. És a papok mellett ott álltak a hősiesség lelkével a papnék. Berggrav püspök a legmelegebb elismerést kifejező hangon mondotta nekem, hogy az egyházi harc győzelmes megvívásában elsőrendű helyet töltöttek be a paplakokon az asszonyok. Kishitűsködéssel nem tántorították el az egyház szolgálait attól, hogy lelkiismeretük parancsát híven kövessék.

Tanárok, tanítók sokan voltak, akik ebben a harcban azonosították magukat az egyházzal, és éppen ezért ezrével voltak kényszermunkás- és internálótáborokban.

Világot rengető erők összecsapásai közben egy kis nép szabadságharcát norvég evangélikus testvérnépünk hősiessen vívta meg. Úgy harcolt, hogy ennek a harcnak még az emlékei is áttüzesítik az ember lelkét. És ennek a ragyogó szabadságharcnak kereszttel díszített zászlaját az evangélikus egyház keze tartotta magasra!

Norvégia evangélikus egyházi vezetői és lelkészei, hívei, egyházuk és nemzetük szabadságáért mindent kockáztattak. Alkudozás és mérlegelés nélkül. Ezzel mindent meg is nyertek. Alig van ma ember, aki ne ismerné ezt a hősi küzdelmet és aki ismeri, nem tud mást tenni, mint ámuló hódolattal nézni rájuk. Hősiességük a kétezer esztendős keresztyén egyház történetének ahhoz a fejezetéhez kívánczik, mely az apostoli kor bátor hitvallóinak történelmét örökíti meg.

FINNORSZÁG

Skandinávia evangélikus népei közül bizonyára Finnország az, melyet hazai evangélikus közösségünk legjobban ismer. A finn nép testvérnépe a magyarnak. Hozzánk pedig még annyival is közelebb áll, hogy a finn nép szintén csaknem teljes egészében evangélikus vallású.

A két világháború között kezdtük meg a szorosabb egyházi kapcsolat rendszeresebb kiépítését. Finnországból több fiatal segédlelkész és teológiai hallgató járt Magyarországon. Rendszerint egy egész egyetemi tanulmányi évet töltöttek itt. Elsajátították nyelvünket is. A mi fiatalabb lelkészemzedékünk is fokozottabban igyekezett Finnországba. Talán tizenöt-re is tehető azoknak a magyarországi evangélikus lelkészeknek a száma, akik tanulmányaikat Finnországban egészítették ki. Kivétel nélkül úgy jöttek vissza onnan, hogy új lánggal égett az egyházért dobogó szívük. Egész sereg olyan jelre lehetne rámutatni, mely arról tanúskodik, hogy a finn egyházi élet és a finnországi keresztyénség megtermékenyítette a mi egyházi életünket is.

Amit a Finnországban utazó külföldi ember ma akarva, nem akarva kénytelen tudomásul venni, az a következő: Az ország háborút élt át. Súlyos háborút. Ennek következményei: érzékeny területveszteségek. Külsőleg tekintve az ország régebbi idők képét mutatja. Itt is tizenkilenc évvel ezelőtt fordultam meg először. Ami emlékezetemben megmaradt, azt újra fölismerem. Megvan. A finn városok — köztük a főváros — rongálódása nem olyan borzasztó méretű, mint minálunk. Ha voltak romok, azokat a legtöbb helyen már maradéktalanul eltakarították. Sőt, új építkezések szép sora hirdeti a töretlen élethitét. Az egyházi építkezésekre is áll ez a megállapítás.

A temetőken mindenütt külön részben vannak eltemetve a háború hősi halottai. Csaknem minden elesett katonát hazaszállítottak. Egyszerű fehérsírkereszt van fölötté. Ezek a fehérkeresztes sírok igen fájdalmasan hosszú sorban húzódnak minden temetőben.

Rokkanttal az ember nem találkozik az utcán. Gondolkoztam raja, mi lehet ennek az oka. A nagy bánat miatt ki-ki vagy visszahúzódik csendesen az otthonok zárt világába, vagy intézményesen segítettek a háború rokkant áldozatain. Akármi legyen is a magyarázat, mindenképpen jellemző a finn népre.

A háború — milyen sokszor is mondtuk ezt — mindig az erkölcsök durvulását hozza magával. A háborúnak ez a hatása sem kerülte el Finnországot. Tudtuk a finn népről, hogy közéletében szinte ismeretlen bűn a lopás. Józanságáról az egész világ ismerte. most ismételen előfordul, hogy valaki a más tulajdonához nyúl, és lát az ember italos illetlenkedést is. De sietek hozzáfűzni, hogy ez semmiképpen sem általános jelenség, inkább csak fájdalmas kivétel.

Amit szemmel nem tudok fölmérni, azt személyes társalgás során tudakolom meg. Kis testvérnépünknek nagy problémája a menekültkérdés. Az otthonuktól megfosztottak száma 400 ezerre rúg. Hősi halottainak száma 76 ezer. Hadirokkantja 35 ezer. Minden tizenhatodik asszony hadiözvegy. Minden huszonegyedik gyermek hadiárva. Borzasztó és elszomorító számok. Amíg ezeket a számokat összeszoruló szívvel hallgatom, gondolataim önkéntelenül is hazaszállnak. Egy másik nép életéből halva ezeket a számokat, megdöbbenek. A mi veszteségeinkről még nem készültek ilyen statisztikai kimutatások. De alighanem kísérteties-

sen azonosak lehetnek. A két testvérnép sorsa abban is feltűnően hasonló, hogy a Finnországra kirótt háborús jóvátételi összeg ugyanaz, mint a miénk: háromszáz-millió dollár.

Valóban nehéz volna Finnországban hosszabb ideig tartózkodni anélkül, hogy csendes tiszteletadással ne adózzék az ember ennek a népnek. Olyan élethit jelei nyílnak meg az ember előtt, melyeknek forrása és ajándékozója csak Isten lehet.

A szegény sorsú Finnország egyetlen aranya a finn erdő. Az ősi, a titkokat rejtető és titkokat kinyilvánító finn erdő. Ezzel az életet megváltó arannyal társul a finn nép lelki kincse: a nagy és töretlen munkakedv. Utam során — nem Finnországban, hanem másutt — azt mondták nekem, hogy talán az egész földkerekségen nincsen ma nagyobb munkakedvvel dolgozó nép a finn népnél. Sem a háborúban győztes, sem a legyőzött, sem pedig a semleges országok között nincsen e tekintetben párja.

A finn erdő és a finn munkakedv összefogásának eredményeit a saját szememmel láttam. Ha az ember vonaton utazik, abból sejti meg, hogy valami nagyobb város felé közeledik, hogy a vasúti vágányok mellett szinte a végtelenségbe húzódó ölekben áll a kidöntött szálfák milliárdnyi tömege. Vagy a tavak vizén úsztatják őket rendeltetési céljuk, a feldolgozó gyár felé. Nyári idő volt, mikor Finnországban jártam. Mondták, hogy az egyetemek ifjúsága, szinte utolsó emberig, ott van az erdők mélyén, önkéntes munkaszolgálaton.

A finn nép zúgolódás nélkül hordozza nagy szegénységét. Örvendező munkakedvvel végzi nagyon nehéz munkáját. Az országra súlyosodó nehéz terheket pontosan fizeti. Ez a nép így váltja meg napról-napra hazája szabadságát, gyermekei jövőjét.

Amint egy szóval említettem már, bőségesen találkoztam az újjáépítés jeleivel. Kétségtelen, hogy elsősorban a szomszédos Svédország, de a világ sok más népe is, nagyon hathatós segítséggel karolta föl Finnországot elesettségében. De ami az újjáépítés területén folyik, az lényegesen több, mint amit a külföldi segítség lehetővé tett. Nemcsak helyreállítanak, hanem sok újat is alkotnak. jellemzésül csak egyetlen tényt említek meg: A viláégés és irtózatoss vér- és anyagvesztesség után a finn evangélikus egyház most egy igen régmódi vitorlás hajón 230 új misszionáriust indított útnak Afrikába. E tényhez magyarázatot nem fűzök. nem hinném ugyanis, hogy itt magyarázatra volna szükség.

A szorosabb értelemben vett egyházi élet területén is számtalan jele van a megújulásnak. Ami legjobban feltűnik, az az a törekvés, hogy mindenütt céltudatosan megerősítsék a helyi gyülekezeteket. Azt mondták nekem, hogy új egyházi szervezetük megalkotásánál többek között azt a célt is maguk elé tűzték, hogy az igehirdető lelkipásztor mellett minden gyülekezetben legyen ott az egyház szeretetszolgálatát felelősséggel intéző egyházi munkás: a diakónus és a diakonissza is. Azt akarják, hogy ha a gyülekezet valamely tagjának önhibáján kívül elhordozhatatlanul nehéz az életterhe, akkor legyen ez az egész gyülekezet gondja. Ezt a célt az egyik lelkész így magyarázta meg nekem: Ha valamely finn Paavonak elpusztul a tehénkéje az istállóban, és ő a saját erejéből semmiképpen sem tud másikat állítani, akkor azt a tehenet állítsa be az istállójába az evangélikus gyülekezet! Nagy szó? Amint finn testvéreinket eddig megismertük, feltehető, hogy egy anyagi következményeiben ilyen messzire kiható diakónia sem marad közöttük csupán... álmokkép.

*

Messze földet jártam be. nagy útról jöttem vissza. Amikor búcsúzkodtam, rendszerint üdvözlések és üzenetek tömegét bízták rám. Egyesek küldtek üdvözléseket itthoni ismerőseiknek. Egyházi közösségek üzentek egyházunknak.

Befejezésül hadd foglaljam össze ma azt az üzenetet, melyet a skandináviai országoknak evangélikus közösségei küldtek, melyet a „Lutheránus Észak” küld magyar evangélikus egyházunknak.

Svédország és Dánia evangélikusainak üzenetét egybefoglalom. Lényege ez: Jézus Krisztus evangéliumának a gyakorlati életben kell tükröződnie. A keresztyén hittel szükségszerűen együtt jár az a szeretetszolgálat, mely áldottá teszi az életet a földön.

Norvégia üzenete — úgy érzem — az egész világ egyházának szól. Így természetesen a mi egyházunknak is. Viharokkal küzdő népek és az ilyen viharban hánykódó nép minden kincsének, minden féltett értékének leghivatottabb és egyben legalkalmasabb védelmezője az egyház! Azt üzeni nekünk: Merj nagyot! Merj Istennel! Merj, és a tiéd... a győzelem!

Úgy érzem azonban, hogy szívünket legközvetlenebbül Finnország üzenete ragadja meg. Nemcsak azért, mert testvérnépünk, hanem azért is, mert olyannyira közös a sorsunk és a helyzetünk. mert hiszen Amerika bőségét a magyar barázda soha meg nem teremtheti. Svájc mindenki által dédelgetett helyzetébe mi soha el nem juthatunk. Svédország békéje elérhetetlen álom marad a számunkra, akik vérrel és könnyel fizetünk meg minden napunkért. Norvégia, ha felépül sebeiből, akadálytalan szabadsággal járhat, hiszen lépteit még háborús jóvátétel sem gátolja. Csak Finnországgal megdöbbenően azonos a sorsunk. Ott is és itt is sok minden összeomlott, amit a múlt alkotott. Vállunkon súlyos a teher, melyet jövőnk érdekében el kell hordoznunk. A finn nép tud és mer szegény lenni. Görnyesztő munkában úgy dolgozik, mintha menyegző örömeére készülne. Becsülettel dolgozik. Összezárkózik. Nem nézi állandóan, mivel tudna már most, a mai nemzedék életét könnyebbé tenni. Lemond és áldoz. A holnapért.

Nincsen ebben semmi lehetetlen. csak egyre van szükség. Arra, hogy népünk lelke — hasonlóan a finn nép lelkéhez — Isten oltártűzénél gyulladjon lángra!

„Az egyház igazi kincse az Isten dicsőségének és kegyelmének szent evangéliuma.”

(Luther Márton: 95/62. tétel)

Boleratzky Lóránd

Egyházközségi felügyelői beköszöntő

A zalaegerszegi gyülekezet, amely idén ünnepelte temploma építésének 100. évfordulóját, ötven esztendővel ezelőtt, 1957. október 5-én nemcsak temploma félszázados jubileumára emlékezett, de új felügyelőt is iktatott dr. Boleratzky Lóránd személyében. Az ünnepségen részt vett Ordass Lajos püspök is. A felügyelői beköszöntő beszédéből az alábbiakban részleteket közlünk.

A szerkesztő

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Most, amikor első ízben lépek a gyülekezet színe elé mint annak új felügyelője, az első szavam, amelyet mondani szeretnék, a hála szava Isten és a gyülekezet felé. Isten felé, hogy országának építómunkásai közé elhívott, a gyülekezet felé pedig, hogy bizalmával megajándékozott. Különös örömet jelent számomra, hogy Krisztus hívó szava éppen annak a gyülekezetnek az élére állít, amely születésemtől fogva lelki édesanyám volt, s amely melletttem állt örömben és bánatban.

...
Mielőtt vázolnám az utat, amelyen járni szeretnék, hadd mutassak rá arra, miként tekintek az evangélikus felügyelői intézményre.

Az egyházfelügyelői intézmény három arca rajzolódik ki előttem:

Az első a *történeti* arc, amely vérzivataros századok rőt fényében jelenik meg.

A második a *jogi* arc, amely egyházjogi szervezetünkben rajzolódik meg.

A harmadik a *lelki* arc, amely Krisztus lelkének áldott fényében beragyogja az egész életet.

...
Ha a felügyelői intézményben csak a történelemből véletlenül itt maradt intézményt látunk, amely már régen megérett az eltörlésre, vagy ha a felügyelőt csak egyházjogi szervnek, a lelkész és a többi tisztviselő tekintélye örének nézzük, akkor megüresítjük a felügyelői intézmény valódi tartalmát. Ha a lelki arc nem tud kellőképpen kiábrázolódni, akkor a felügyelő nem lesz zászló, akiben kifejezésre jut az egyház méltósága, megbecsültsége, elől járása, az evangélikus történelem lelke, keserves megpróbáltatása és jövője. A felügyelői intézmény ebben az esetben nem lesz más, mint derékba tört sudár fa, amelytől azonban irányt senki sem vesz. A felügyelői intézmény egész jövője azon fordul meg, tud-e egyházi tartalommal telítődni. Ha nem, előbb-utóbb mint száraz ág le fog pottyanni az egyház hatalmas életfájáról.

Az elmondottakkal már lényegében programot is adtam. Erről nem kell sokat mondanom. A parancsnoki hídon csalhatatlan iránytű mutatja az utat: az evangélium. Ettől az úttól tudatos eltérésnek helye nem lehet. Erre garancia a gyülekezet lelkésze és az egész presbitérium személyi összetétele. Nem lehet előttünk magasabb cél, felemelőbb feladat, mint a legszentebb lángnak, az evangéliumi hitnek az ápolása. Krisztusnak emelkednie kell, nekünk pedig alábbszállnunk.

A gyülekezet szolgálója akarok lenni. Akik ismernek, tudják jól, hogy a szeretet hatalmát mindennél többre értékelem, és a hatalom szeretete fölé helyezem. Val-

lom és hiszem, hogy mindennél többet ér, ha ezeket az elveket nemcsak hirdetem, hanem életemmel meg is pecsételtem.

Feladatomnak tekintem a gyülekezeten belül mindennemű széthúzás megakadályozását, és az összetartozás érzésének további elmélyítését. Ahol az összetartozás tudata élő, ott bízalom van. Ez pedig száműz mindennemű félreértést.

Örködni szeretnék a jogszabályok pontos és lelkiismeretes megtartásán...

Egyházi felsőbbbségiink irányában teljes bizalommal vagyunk. nagyra értékeljük azokat az erőfeszítéseket, amelyek az egyházi élet megújítását, a jog uralmának a biztosítását szolgálják. Különös örömet jelent számunkra, hogy ennek az egyházkerületnek az élén az az Ordass Lajos áll, akit a világ evangélikusságának a képviselői az Evangélikus Világszövetség első alelnökévé választottak. Talán most még nem is tudjuk kellőképpen lemérni ennek a jelentőségét és súlyát, azt a megtiszteltetést, ami ezen keresztül evangélikus egyházunkat érte...

A *helyi állami szervek* irányában tovább szeretném építeni a már meglévő kapcsolatokat...

A *helyi egyházak* felé a megértő szeretet alapjára helyezkedünk. Védjük és őrizzük a magunk meggyőződését, és tiszteletben tartjuk a másokét... Soha nem feledjük, hogy ugyanannak az Atyának vagyunk gyermekei, akiknek legfőbb kötelessége, hogy egymást szeressék.

Belső egyházi feladataink közül csak a legfontosabbakat szeretném érinteni.

1. Minden erőmmel örködni fogok *egyházközségünk autonómiáján* Ez egyházközségünknek az ige mellett egyik legfőbb kincse, amely végső fokon az ígéhirdetés tisztaságát biztosítja. Nehéz idők történelmi próbatételei bizonyították be, hogy az autonómia milyen nagy értéke egyházunknak. Ezt azért tartottam szükségesnek hangsúlyozni, mert egyházunk életében az utóbbi időben indokolatlanul a centralizmusra való törekvések jelentkeztek... Másrészt azonban azzal is tisztában kell lennünk, hogy az autonómia sem lehet végcél, hanem csak eszköz annak elérése érdekében, hogy egyházunk örökkévaló isteni hivatását teljesíteni tudja.

2. Legfontosabb gyülekezeti problémánkról, a *szórványkérdésről* is szeretnék néhány szót szólni. Ezen a téren igen sok a tennivaló, hiszen Zalaegerszeg a Déli Egyházkerület egyik legnagyobb szórványának a központja. Feltétlenül szükséges mindenekelőtt a szórvány területi beosztásának újjárendezése. A másik égető kérdés a személyi kérdés. Segédlelkész nélkül aligha lehet intenzív munkát végezni. Aki csak valamennyire is ismeri a szórványmunkát, tudja, hogy a szórványok gondozása milyen roppant energiát fogyaszt... Tudjuk azt is, hogy szórványkérdésünk nem oldható meg saját kereteink között. Közös feladatok közös áldozatvállalást követelnek. Ezen a téren biztató kezdet az egyetemes közgyűlés júliusi határozata a szórványokról.

3. Szeretnék még rámutatni arra is, ami egyházunk fejlődését komolyan veszélyezteti: a világi elem hosszú idő óta tartó *közönyére*. Az egyetemes papság fogalma megszegényedett, új tartalommal kell tehát telíteni. A zalaegerszegi felügyelői tisztt betöltésének évek óta húzódó problémája is rámutat arra, hogy nem csupán helyi, hanem országos problémával állunk szemben. Nincsenek tapasztalt világi vezető-

ink. Elapadt az utánpótlás. Világi vezetőket pedig nekünk magunknak kell nevelnünk, kell valami tennünk ezen a téren, míg nem késő... Ha ... /ezt/ elmulasztjuk ... egész egyházi alkotmányunk fejlődése helytelen irányba terelődik, és egyházunk letér a paritás útjáról.

Pedig a múlt példája nyomán láthatjuk, hogy milyen fenséges volt a harmónia harcban, küzdelemben, szenvedésben, megpróbáltatásokban és törhetetlen hitben az egyházi és világi elem között. Egyházunk fejlődése, sőt mi több, sorsa függ attól, sikerül-e a világi elemet újra bekapcsolni az egyház vérkeringésébe...

Beszédem végére értem. Átveszem töletek a megbízólevelet, melyen ez áll: Járj elől az Úr követségében. Képviseld Isten ügyét minden szavaddal, cselekedeteddel... Krisztus hívó szavára meghajtom fejemet, átveszem az előző felügyelők áldott örökségét, és a gyülekezet lelkészával együtt — két szívvel, de egy akaráttal — megindulok Isten és a zalaegerszegi gyülekezet szolgálatára.

Kertész Eszter

Távozó után

Eléri-e még szó, ige,
azt, kinek el kell mennie?
Vezeti hang? Hívja tenyér?
Sötét a kint vagy hófehér?

Kell-e fohász, szép szó, vigasz?
Felfénylik nyomban az igaz?
Neki kell-e vagy csak nekem
bocsánatom és énekem?

(2004. május)

Zsigmondy Árpád

„Podibá” Kedvcsináló könyvismertetés

*Keveházi László: Podmaniczky Pál,
a misszió professzora - Külmissziói
Kiskönyvtár 5. Bp. 2006. 141 lap.*

Mint annak az utolsó teológus évfolyamnak a tagját, akik még hallgathatták Podmaniczky Pál professzort, fölkeretek, hogy írjak ismertetőt Keveházi László könyvéhez, melyet a misszió professzoráról írt. A könyvet bárki ismertethetné; ha engem választottak arra, hogy kedvet csináljak hozzá, hadd kezdjem ezt személyes emlékeimmel.

Mint „bagolytojás” (= elsőéves teológusjelölt) érdeklődtem az azóta hazatért Csonka Albert budahegyvidéki ifjúsági tagtól mint felsőbb éves „atyától”: mire számítsak a teológián. Berci három professzort nevezett meg, akik az akkor tetőző lelki ébredés értelmében hívő embernek tekinthetők: Budaker Oszkár otthonigazgatót (gyakorlati II. tanszék), Podmaniczkyt (a vallásbölcselet, tehát a segéd tudományok tanszéke) és Deák János (becenevén Dáges) ószövetségest. Még a gyakorlati teológiának a lutheri liturgiáért buzgólkodó tanáráról, Jánossy Lajosról mondta azt, hogy világossága van.

Podmaniczky Pál, akit szemben professzor uraztunk, de háta mögött Podi bá/csi/nak becéztünk, három kötelező tárgyat adott elő. Egyik évben filozófiatörténetet és keresztyén neveléstörténetet, a másikban vallástörténetet. Ezeket a tárgyakat az első két évfolyam hallgatta kötelezően. A mi évfolyamunk csak egy évig hallgathatta őt, mégpedig az első két tárgyból. Nem kötelezően missziótörténeti előadásokat is tartott. — Feltűnően magas koponyájáról Danhauser László mondta: abban van a missziótudomány.

Kötelező tárgyai fontosságát mi, az ébredés gyermekei nem eléggé láttuk. Roszik Miska bátyánk, aki akkor már végzett volt, megkérdezte tőle: miért ilyen tárgyakat tanít, miért nem az Újszövetséget. Mire azt a választ kapta: képzeld el, mit csinálnának mások ezekből a tárgyakból!

Podi bácsi házára a Lővérekben (amit általában Lővereknek mondanak) ki volt írva: „Ez (csak) a szállásunk; örök hajlékunk a mennyben vár.”

A Teológus Otthon olvasótermében szombatnként vacsora után, az akkori finn ébredési szokást követve, ún. szeuratot tartottunk, akik ennek hívei voltunk. Egyéni ige- és élménymegszóltatás és énekválasztás (az Énekem az Úr füzetből), majd egymást követő imádkozás, magunkban együtt mondvá, közös ámmel, végül miatyánkkal volt a szeurat tartalma. Nem volt szeurat Podi bácsi nélkül. Az én első botladozó vallomásomhoz ő ajánlott éneket.

Podmaniczky időnként a gyülekezetben is prédikált, s a derék soproniak azt mondták: Hallgassuk meg a bárót!

Az ébredés hívei nem sírták vissza az előző helyzetet, hanem a történelem szántását új magvetés lehetőségének ismerték föl. Báró Podmaniczky professzor a

Magyar-Szovjet Baráti Társaság elnöke volt — nyilván nem csak sokoldalú nyelvtudásával, de a Szovjetunióban élő, Krisztust nem ismerő finnugor testvéreinkre is gondolva.

Podmaniczky Pál házasságáról azt hallottam, hogy álmában látta meg, ki lesz az apósa, akinek lányát nem is ismerte. Ezt ugyan nem tartottuk egyetemes és kötelező hívó útnak, de Isten különös vezetésének és ajándékának láttuk.

Az általa előadott segédtudományok kollokviumaira stencilezett (sokszorosított) jegyzetből készültünk; filozófiatörténetből Halasi Nagy Endre tankönyvét is használtuk. Az anyag terjedelmes volta miatt ajánlotta, hogy félév közepén tegyünk rész-kollokviumot, amit az indexbe nem írt be. Mesélik, hogy a nehezen olvasható stencil alapján egyiptomi vallástörténetből kollokválva valaki „első fokon” helyett „első feken”-t mondott. Podi bácsi kérdésére meg is magyarázta: „Első Feken egyiptomi uralkodó volt”.

Déltájban tartott óráira fa fokosával sétált be, amit parkinsonos kézremegése miatt rosszmájúan rollerozásnak mondtunk.

Voltak, akik megszöktek óráiról, de Podmaniczky professzor nem olvasott katalógust. – Viszont, gyülekezeti lelkész korából hallottam olyan esetet, hogy egy botrányos életű és az italtól meghalt ember temetésén letépte a ravatalról a koszorút.

Filozófiai szemináriumán a teodicea kérdéseit érintő szépirodalmi műveket osztott ki ismertetésre. A teodicea: Isten igazságosságának a kutatása. Valójában ez vezethet a többistenhitre és a lélekvándorlás gondolatára, a fatalizmusra (végzethitre), sőt az ateizmusra (istentagadásra). Mindez bizony így megfogalmazva nem vésődött emlékezetembe. Ézs 45,15 döntő útmutatás ebben, ahogy Luther a heidelbergi disputában kifejtette a Deus absconditus (az elrejtett-elrejtőző Isten) tételét. – Luther Deus absconditus-teológiájáról (sub contraria specie = ellenkező látszat alatt) egyébként a mi évfolyamunk Wiczián Dezső professzortól hallott. Isten azért rejtőzik el, mert Ő a tapasztalattal ellenkező (paradox) személyes szeretet (agapé - 'ah/a/báh!), aki bizalmat (pistis - biztosnak tartás, 'ámén!) és reményt (elpis, ami nem voluptas = személyi szubjektív vágy, hanem az Isten ígéréteinek biztosra vétele) vár. – Szolovjov Az Antikrisztus című, németül is megjelent és a Vigiliában részben magyarra fordított műve jutott Dömötör Tibornak és nekem. Ismertetésnél sokkal több ebből nem lett. Társam a magyar részt ismertette, én a csak németül olvashatókat.

Sopronban a közkeletű mondás szerint vagy fúj a szél, vagy esik az eső, vagy harangoznak. Egy szeles-esős napon Podi bácsival sétálva hallottam tőle egy angol-szász evangelizátorról, aki beszédét mindig hálaimával kezdte, hogy egy hasonló időjárású napon igehirdetése előtt így imádkozott: „Uram, hálát adunk, hogy nem minden nap olyan, mint a mai.”

Simonfay Ferenc (becenevén Frik) évfolyamtársammal együtt beszélgettünk Balog úrral, a Fak (fakultás) altisztjével a professzorokról. Sorra mondta hibáikat. Hát Podmaniczky? — kérdezte Frik. Podmaniczky, az egy szociális ember volt — hangzott a válasz. Egy példa arra, amit történetek százai bizonyítanak, hogy miként segítette a rászorultakat: Böröcz Sándornak mint szegény sorsú teológusnak annak idején három inget adott, és összeköttetéseivel a kaszárnnyában ingyen ebédet biztosított.

Tekintélyét nem csökkentették kifogásolható emberi apróságok. A „példának okáért” szavakat „példanekker”-nek, sőt „pénekker”-nek rövidítve mondta. Nem szégyenlette megvallani egy elbűjt könyvről, hogy „gonosz játékot űz velem”. Egyszer elfelejtette a (helytelenül) Mózes-táblának mondott gallérkát magával vinni, és papírból pótolta, — az pedig lerepült a magas szöszékről.

Szelíd viselkedése nem veleszületett volt, kb. évtizedenként kitört belőle az igazságos harag indulata. Ez is mutatja, hogy a Szentlélektől megújított ember volt.

Nyelvtudásáról és írói tehetségéről hadd említsem meg, hogy Onészimosz c. regényét finre nem fordította le, hanem újra megírta finnül. Az idegen nyelvekben csak a számokkal volt bajban, ebben felesége segítette.

Az ébredési mozgalom énekeiről esvén szó, elmondta, hogy igyekeztek nemcsak régi dallamokra, pl. Tinódiéira, hanem élő magyar népdalok dallamára is írni ébredési énekeket.

*

Keveházi László egyháztörténész, nyugalmazott lelkész, egykori esperes, volt missziói intézeti növendék, a Külmisziói Kiskönyvtár 5. kötetében (13 fényképmelléklettel) írta meg Podmaniczky Pálnak, páratlan professzorunknak, Krisztus tanújának, a missziói tudomány doktorának életét és tanítását. A könyv nem kerek évfordulóra jelent meg, de ez nem befolyásolja időszerűségét.

A mű felrajzolja az egyházat és a kort, melyben Podmaniczky Pál élt és szolgált Isten ajándékeként, melyben Podmaniczky tevékenysége úttörő volt.

Keveházi a családi háttérben kivágott törzs sarjaként mutatja be Podmaniczky nehéz gyermek- és ifjúkorát. Keresztyén öntudatból indult, Istennel Krisztusban békét nyert személyes hitét, amelyet a hallgatott ige ébresztett. Tehetségét, szorgalmát, teológiai fejlődését, szembeszállását a hit alapját veszélyeztető liberális teológiával. Elénk tárja útját, amely gyülekezeti lelkészi szolgálata után összegyűzőnk ébresztésén, a mozgalmi és ökumenikus lehetőségek kihasználásán át vezetett — az evangélium terjesztése ügyének képviselőjeként — a soproni egyetemi katedrára.

A könyv első negyede a hitben meghalt professzor élete időrendjét és megjelent írásait ismerteti történészi alapossággal.

A kötet második negyede Podmaniczkyt mint pedagógust mutatja be, amire ma igen nagy szükség van. Majd az istentisztelet teológusáról szól, aki rámutat a szertartásba fulladás veszélyére, ami nemcsak a középkorban kísért és kísértette az egyházat. Bemutatja Podmaniczkyt mint evangéliumi szépíró, akinél nem csupán színezés (s főleg nem színlelés) a keresztyénség, de döntő tényező. Végül bemutatja a misszió (a bel- és külmiszió) elméleti, szakmai alapvetőjét.

A mű harmadik negyede a missziói tudomány doktorának doktori disszertációja gondolatmenetét követi. Ezt úgy teszi, hogy az tükörré, önvizsgálattá legyen egyházunk és mindegyikünk számára. Jézus hívó szava és küldő szava egy kétütemű munkahengerhez hasonlítható; ha a második ütem nem érvényesül, akkor nem működik igazán a gép. A misszió tudományának ott a helye a teológia tudományágaiban a bibliai, a történeti, a rendszeres és a gyakorlati ágakban egyaránt. Podmaniczky bemutatta saját korának helyzetét a zsidóság, az iszlám, India, Kína, Japán és a többi pogány terület vonatkozásában. Keveházi pedig azonnal meg-

húzza a vonalat napjainkig, majd tolmácsolja Podmaniczky kritikus, örvendező és reménykedő tanulságlevonását, a mai változott helyzetet is fölmérve.

Keveházi a műve utolsó negyedének a Krisztus tanúja címet adta. Eben Podmaniczkynek a gyülekezetek előtti írásbeli tanúskodását igyekezett bemutatni. A finn példán szemléltette, hogy a misszió lényegében nem a gyarmatosítás eszköze, viszont a misszió munkáját elősegíti a küldő Krisztus szeretetéből fakadó orvosi és gyakorlati szolgálat. Rámutatott a misszió és a bibliafordítás kölcsönös összefonódására. Konkrét történetekben is szemléltette személyek átokból áldássá válását azzal, hogy Jézusává lettek. Ebből is bemutat egy példát a könyv. Podmaniczky utolsó írása Albert Schweitzerről szól. Bár Schweitzer teológiai tudományos munkájában sok minden lehet — úgymond —, amin a Biblia alapján álló ember megütközhet, de egyébként legnagyobb tiszteletet érdemlő tevékenységének indítékaként a Krisztusban földre szállt szeretetet nevezi meg.

Keveházi művének zárszavában kimondja, hogy fő célja Podmaniczky bemutatása volt; aki a misszió tárgyában többet vár, azt egyéb műveire utalja.

A könyv ún. fűlszövegét író Brebovszky Gyula, a Magyar Evangélikus Külmiszói Egyesület tiszteletbeli elnöke pedig emellett rámutat a szerző egyháztörténeti munkásságát elismerő díszdoktorságra.

A könyv gyakorlati értékét növeli a 13 fényképfelvétel.

E sorok írója, akit a könyvhöz kedvet csinálni kértek föl, tíz év segédlelkészség után végül levéltárossá is lett, még rá kell mutasson Podmaniczkynek a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Levéltárának anyagából a „Hagyatéki szekrényben” 82. sz. alatt lévő 18 doboznyi iratanyagra. Az iratanyag „Podmaniczky Pál soproni teológiai tanár hagyatéka” címet viseli. Benne szerepel Hulej Alfréd lelkész Podmaniczky gyűjteménye is, amelyet a gyűjtő özvegye az Evangélikus Országos Múzeumba adott le, az pedig továbbadta a levéltárnak. Ennek jegyzéke 3 gépelt oldal. Az Evangélikus Országos Levéltárban Gáncs Aladár ny. lelkész jegyzékelte, majd később az ő nyomán Kovács Krisztina munkatárs fejezte be (1-7. sz. dobozok; a jegyzék 5 oldal).

Itt említendő még Hulej Enikő írása (Evangélikus Élet 2000. III. 19.) és Böröcz Sándor, azóta elhunyt mártírsorsú lelkész emlékezése (Három könnycsepp... 2000. IX. 17).

Levéltárosi megjegyzéseim: Podmaniczky Pál 1885. március 16-án született Budapesten; hagyatékának kezdő éve 1901; halála Sopron, 1949. október 3. - A Hulej-féle anyagban még Podmaniczky ideiglenes sírkeresztje is benne van. - Könyvtárát az Evangélikus Országos Könyvtár őrzi.

Isó Zoltán

Krisztus népe Isten nagy csodája

Olvasókönyv az egyházzól

A *Keresztfa titka tiündököl* című bibliai olvasókönyv használata folyamán többekben megfogalmazódott a kérdés: Mit fogunk tanítani az általános iskola 6., 7., és 8. évében? Jó lenne, ha folytatódna a könyv! Ez a kérdés és kívánság hívta életre az egyházzól szóló háromrészes kötetet, mely egyházismeretet, egyháztörténetet, és az egyház tanítását tartalmazza. Az idei év őszén a három közül az első könyv jelent meg, és vehették használatba a hitoktatók és diákok a hozzá készült munkafüzettel együtt. Hittanosaink, leendő felnőtt gyülekezeti tagjaink számára fontos, hiánypótló ez a könyv, hiszen a gyülekezetükről, az egyházuokról szerezhetnek nélkülözhetetlen ismereteket.

A gyermekek először is megismerkedhetnek a templommal, ahol Krisztus népe Isten igéjét hallgatja az istentiszteleten. Az Isten igéje tart meg a hitben, a gyülekezet közösségében, ezért ez a legfontosabb hely és alkalom az egyház életében. A hitoktató a helyi sajátosságok figyelembevételével kiegészítheti a könyv által nyújtott ismereteket, hogy milyen az adott gyülekezet templomának külső formája, megjelenése és belső szerkezete.

Az istentiszteleten megszólaló Isten igéjéről, a Szentírásról, és az egyház ének-kincsét tartalmazó énekeskönyvről és annak használatáról, valamint az egyházi esztendő időszakairól, az oltáron és a szószéken megjelenő liturgikus színekről és azok jelentéséről is ad a könyv alapvető ismereteket. A gyermekek így hitoktatójuk segítségével egyre otthonosabban érezhetik magukat a gyülekezet ünnepi alkalmain. Ezt az otthonos érzést segíti elő, és mélyíti el az is, hogy bepillantást nyerhetnek a diákok a gyülekezet, és természetesen a saját gyülekezetük hétköznapijainak életébe. Számba vehetik a különböző alkalmakat, szolgálati területeket, amelyek a gyülekezetükben vannak, és azokat is, amelyek csak egyes nagy vagy kis gyülekezetek sajátjai.

Egész evangélikus egyházunk életére történő rálátást biztosít az egyházközségek fajtáinak, területi elrendezésének, felépítésének és az országos egyház munkaterületeinek ismerete: hogy hányféle gyülekezeti forma, hogy mennyi egyházmegye és egyházkerület van, hogy milyen óvodákat, iskolákat, és más intézményeket tart fenn az egyház, hogy mennyiféle egyesület szolgálata színesíti az egyház életét.

A Magyarországon élő Evangélikus Egyházon túl a világ evangélikusságára való kitekintés is lényeges, hiszen így tudják meg a gyermekek, hogy mely országokban élnek jelentős számban evangélikusok és így érzik, hogy ők is egy nagy testvéri közösség részei.

Krisztus népe, az egyház, egy nagy családhoz hasonlítható, melyhez az evangélikus egyházon túl más egyházak is tartoznak. Különösen is fontos, hogy a gyermekek tudják, mely közösségekkel együtt alkotják Krisztus egy egyházát. Jó az, ha megismerik a különféle egyházak jellegzetességeit, szokásait, mert ezzel gazdagodnak, erősödik evangélikus öntudatuk, és jobban értékelik saját egyházuk

értékeit. Rácsodálkozhatnak az órák alatt, hogy hányféle templom és istentiszteleti szertartás, mennyiféle jelkép és szokás található ebben a nagy családban, amelyben mindenki Krisztushoz, mint főhöz és rajta keresztül egymáshoz is kapcsolódik. Az egységtudat felismeréséről és erősödéséről is érdemes ezek után tudomást szerezni, mely az ökumenikus mozgalmak elindulásában és az Egyházak Világtanácsának megalakulásában fejeződött ki. Fontos és az evangélikus tudatot erősítő ismeret a gyermekek számára az, hogy az egyházak közötti párbeszéd és az egységet munkáló szervezet létrejöttében Nathan Söderblom svéd érseknek döntő szerepe volt.

Krisztus népe nagy családjától sajnos több közösség elszakította magát, és nem tart vele kapcsolatot. A szektákról szóló ismereteknek ma különös jelentősége van, mivel megtévesztő kiadványaikkal, televízió-műsoraikkal, utcán való megjelenésükkel több, Krisztus családjához tartozó tagot elcsábítanak és elszakadásra bírnak. Ha a gyermekeink tudnak ezekről, ha megismerik jellegzetességeiket, akkor könnyűszerrel azonosítani tudják őket, és így nem jelentenek veszélyt a számukra.

Krisztus népén kívül más népek és közösségek is hisznek Istenben, csakhogy ők másképpen ismerik és nevezik Istent, és mást vallanak róla. Ezek közül a vallások közül a zsidók állnak a legközelebb hozzánk, hiszen ők is a Szentírásban megnyilatkozó Istenben hisznek. Azonban nem a teljes isteni kinyilatkoztatást vallják, mivel Krisztust, az Isten emberré lett személyét nem fogadják el. Az iszlám népe, Mohamed követői, Allahot vallják istenüknek és Ábrahámot ősatyjuknak. A hinduk és Krisna-tudatúak a keleti ember felfogását vallják a lélek vándorlásáról és a személytelen isteni szellemről. A róluk tanulható ismeretek védetté és tájékozottá teszik a gyermekeket a mai, vallások keveredését elősegítő világban.

A világban jelen lévő vallásokon kívül sok babona, hiedelem fertőzi és keríti hatalmába az emberi lelkeket, hogy elvonja az igaz Istenbe vetett hittől és a gonosz szemfényvesztő szolgálatába állítsa őket. Ezért döntően fontos, hogy hittanosaink megfelelő ismereteket szerezzenek ezekről a jelenségekről, hogy senki meg ne tévessze őket, hogy megmaradjanak hitükben, evangélikus egyházunk tagjaiként mint Krisztus megváltott népe.

A Fraternitás lelkészegyesület nevében szeretettel ajánljuk a családok és hitoktatók figyelmébe Tubán József: Krisztus népének élete című könyvét és a hozzá készült munkafüzetet, melyet Licsauerné Gyenge Katalin állított össze.

„Annak okáért el mindazokkal a prófétákkal, akik a Krisztus népének azt mondják: Béke, béke, és nincs béke.
Ellenben üdv mindazon prófétáknak, akik azt mondják a Krisztus népének: Kereszt, kereszt, és nincs kereszt.”

(Luther Márton: 95/92-93. tétel)

Zusammenfassung

Mit der Meditation von Lajos Ordass über die Quellen des ewigen Lebens, aufgrund Jn 17,3, beginnt unsere jetzige Nummer. Zugleich bringen wir auch die Andacht von Árpád Zsigmondy "Wem gehört die Macht?" (Mt 28,18b)

Der Vortrag von Márton Zászkaliczky ("Man muß Gott mehr gehorchen" – Die weltliche Macht in der theologischen Politik des Glaubensbekenntnisses von Egervölgy-Eger) – sucht die Antwort auf die Frage, wie die Kirche versuchte ihren Dienst unter den wechselnden politisch-gesellschaftlichen Umständen im Ungarn des 16. Jahrhunderts und in des 16. Jahrhunderts und in den von einander verschiedenen Forderungen zu sichern. In der erwähnten geschichtlichen Lage – Kapitän der protestantischen Soldaten in der Burg von Eger war der römisch-katholische Bischof von Eger – wurde das daselbst verfasste Glaubens-bekenntnis zu einer nicht ungefährlichen Tat.

Weiters steht hier der in der Thüringer Landeskirche gehaltene Vortrag von Pfarrer Reiner Stahl, Generalsekretär des Martin Luther-Bundes (Erlangen), über die theologischen Herausforderungen der geheimdienstlichen Erfahrungen, welche in der gewesenen DDR und im Leben der in früher unter sowjetischer Macht lebenden Kirchen vorgekommen sind. (Übersetzt von Sándor Percze.) Der Autor gebraucht ausser den eigenen Erfahrungen mehrere anlässlich kirchengeschichtlicher Konferenzen erklungene Erkenntnisse.

Pfarrerinnen Dorottya Isó berichtet über die Entstehung des biblischen Lesebuches „Das Geheimnis des Kreuzes leuchtet“ und über die Erfahrungen im Gebrauch.

Pfarrer Zoltán Isó führt das „Lesebuch“ von der Kirche mit dem Titel: „Das Volk Christi ist Gottes großes Wunder“ vor.

In der „Rundschau“-Spalte folgt der Bericht von Lajos Ordass über seine Reise in Skandinavien.

Loránd Boleratzky gab uns zur Verfügung seine Antrittsrede als Inspektor, die er vor 50 Jahren in Zalaegerszeg gehalten hat.

Zum Schluss schreibt Árpád Zsigmondy eine ermunternde Bekanntmachung zum Buch von László Keveházi über Professor Podmaniczky.

Summary

Our current issue opens with a meditation from Lajos Ordass about the eternal source of eternal life on the basis of Jn 17, 3. We also bring the devotion of Árpád Zsigmondy titled „Whose is the Power?“ (Mth 28, 18b)

The lecture of Márton Zászkaliczky („We must Obey God, not Men.“ – Lay power in the political theology of the Egervölgy-Eger confession) finds an answer to the question of how the church tried to ensure its service in the 16th century Hungary, within the changing political and sociological eras among differing challenges. In the depicted historical situation – where the captain of the protestant soldiers in the Castle of Eger was the Roman Catholic bishop of the town - the confession became quite a dangerous act.

We bring the lecture of Rainer Stahl, the general secretary of the Martin Luther Federation (Erlangen) about the theological challenges of the experiences of the secret informing system found in the churches of ex-East Germany and other ex-Soviet bloc countries given in the Thüringer Regional Church and translated by

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ

Sándor Percze. The author not only uses his own experiences but also revelations heard at other church history conferences.

Pastor Dorottya Isó writes about the birth of the Bible-reader „The Secret of the Cross Shines”, and about experiences of its use. Pastor Zoltán Isó displays a „Reader” about the church titled „The People of Christ – God’s Great Miracle”

In our „Round Display” column we bring the account of the trip of bishop Ordass to Scandinavia.

Lóránd Boleratzky handed us his introductory speech from fifty years ago given in Zalaegerszeg when elected for lay leader.

Finally Árpád Zsigmondy gives a favorable review on the book of László Keveházi about the late professor Podmaniczky.

„Amikor Urunk és mesterünk, Jézus Krisztus ezt mondja,
„Térjete meg stb. (Mt 4,17)”, azt akarja,
hogy a hívek egész élete megtérés legyen”

(Luther Márton: 95/1. tétel)

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Dr. Boleratzky Lóránd</i> ny. egyetemi tanár	Budapest
<i>Isó Dorottya</i> lelkész	Veszprém
<i>Isó Zoltán</i> lelkész	Veszprém
<i>Kertész Eszter</i> tanár	Fót
+ <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Rainer Stahl</i> lelkész, a Luther Márton szövetség főtákará	Erlangen
<i>Zászkaliczky Márton</i> történész doktorandusz	Budapest
<i>Zsigmondi Árpád</i> lelkész, levéltáros	Hatvan

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i>	Nem tudok imádkozni	700,-
<i>Ordass L.:</i>	A keresztfá tövében, Nagyheti áhítatok	300,-
<i>Ordass L.:</i>	Vádirat, Korrajz	50,-
<i>Ordass L.:</i>	Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	700,-
<i>Ordass L.:</i>	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
<i>Ordass L.:</i>	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Giertz Bo-Ordass:</i>	Hítből élünk	600,-
<i>Ordass-Lyngar:</i>	A fákyla, Ifjúsági áhítatos könyv	450,-
<i>Terray L.:</i>	Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	250,-
<i>Scholz L.:</i>	Tisztítsd meg szívedet	250,-
<i>Scholz L.:</i>	Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	300,-
<i>Scholz L.:</i>	Elveszett és megtaláltatott	150,-
<i>Sólyom J.:</i>	Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	400,-
<i>Boleratzky L.:</i>	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
<i>Virág Jenő:</i>	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
<i>Luther M.:</i>	14 vigasztaló kép	250,-
<i>Botta I.:</i>	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
<i>Vajta V.:</i>	Hit és élet összecsengése	50,-
<i>Jung E.:</i>	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	450,-
<i>Maróthly J.:</i>	Szegények szíve, Novellák	700,-
<i>Kendeh-Newman:</i>	Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	150,-
<i>Rőzse I.:</i>	A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i>	A miskolci evangélikus jogakadémia	50,-
<i>Boleratzky L.:</i>	A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
<i>Boleratzky L.:</i>	Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.700,-
<i>Kaj Munk:</i>	Három dráma	600,-
<i>Böröcz S.:</i>	Kiáltás a mélyből	1.400,-
<i>Ittész J.:</i>	Az evangélium hullámhosszán, Vasárnap reggeli meditációk	500,-
<i>Ifj. Zászkaliczky P.:</i>	Isten követségében	1.000,-
<i>Thurnayné Schulek V.:</i>	Édesapánk, Dr. Schulek Tibor	1.500,-
<i>Kapi Béla:</i>	Isten hárfása...	1.400,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1.200,- Ft.

Külföldre 10€. Egy szám ára 300,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

